Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

JULEN som den var

JULEN SOM DEN VAR

JULEN SOM DEN VAR

Redigeret af
Hjalmar Havelund

STIG VENDELKÆRS FORLAG
KØBENHAVN

© Copyright: Stig Vendelkærs Forlag
& bidragydere
Tryk: Aalborg Stiftsbogtrykkeri A/S
Printed in Denmark
MCMXXXIII
ISBN 87-416-1300-7

Indhold

Mogens Frohn Nielsen: »Et barn er os givet« *9*
Lisbeth Schlütter: Jul i Svendborg i 50'erne *23*
Kristen Poulsgaard: Husmandsjul *32*
Erik B. Larsen: Priks jul *45*
Kristen Mose Enevoldsen: Vesterhavsjul *50*
Godfred Hartmann: Jul i København *57*
Johannes Johansen: Jul i Hørning *69*
Aage Damgaard: Bondegårdsjul *74*
Thorvald Larsen: Boghandlerjul – Teaterjul *82*
Knud Hansen: Kalaidoskopiske fynske juleerindringer *88*
Kay Nielsen: Bedstemor var julens lyse engel *106*
Sven Rye: Julen hjemme og ude *120*

Forord

Ingen anden højtid samler som vor danske jul traditioner, flere og flere, som årene går. Blandt de senere adventskranse, julekalendere, datolys, glögg.

Gode gamle modeller for højtidens rette fejring forefindes i »Peters Jul«, »Sikken voldsom trængsel og alarm«, »Højt fra træets grønne top«, »Nøddebo Præstegård«, »Jul i Købmandsgården«...

Traditionerne skifter fra hjem til hjem, by til by, landsdel til landsdel. Hvert sted de *allerbedste.*

I denne julebog fortæller en række mennesker om deres barndoms jul. Det bliver samtidig til lige så mange tidsbilleder, fra hovedstad til Jyllands vestkyst. Store forskelle. Men eet fælles. Glæden over julen.

Man mindes sin egen jul, dengang.

Glædelig jul.

Hjalmar Thavelund

»Et barn er os givet«

Sommeren er overmåde varm. Alt er lysende grønt udenfor. Jeg sidder med perler på panden.

Selv med en grandtante på besøg er det næsten umuligt at komme i julestemning.

Og dog.

Jeg går til vinduet og haler gardinerne for, tænder et stearinlys, putter en nys afknækket grankvist i flammerne, og så ... så begynder det så småt at komme.

Oh, alle de billeder, der på erindringens videoskærm dukker op, smukke ... mindre smukke.

Min barndoms jul.

Jamen, dér ser jeg mig på juleudstilling.

Turene op og ned på skuldrene af voksne, der nær havde flået armene af mig i bar iver for at kyle mig stakkels unge til vejrs. Og al den kasten med mig udelukkende for at jeg endelig skulle se den vagtparade af nisser, jeg alligevel aldrig fik at se, fordi mine arme blev holdt så fast, at det var umuligt at fjerne den alt for store strikkehue, som våd og kradsende hængte ned over mine øjne og næse og aldeles mørkelagde »julebarnets åbne og glade sind«.

Jeg husker, hvordan jeg endelig kom til orde ved at stikke i et krigshyl og blive halet ned af skuldrene og igen anbragt mellem alle disse fede voksenbagdele, som var det væsentligste indtryk, man fik af juleudstillingerne ... mens man højt oppe fra hørte de velkendte juleord:

– Hvad fa'en hyler du for, din utaknemlige møgunge...

Samtidig huggede man en anden juleunges slikpind. Så hylede han.

Oh, disse juleudstillinger, hvor man kunne forsvinde i mængden og lade sig finde af en politimand, som omgående gav bolsjer, inden han – det var det bedste af det hele – med en skrap reprimande afleverede det stakkels barn til de voksne, som endelig dukkede op, skamfulde og lettede over endelig at have fundet den pokkers knægt.

...Har De for resten nogen sinde prøvet at sidde sådan, som jeg gør nu. Midt om sommeren, lige midt på dagen, med nedrullede gardiner, en grankvist stukket ind i et julelys, nissebøger på bordet og den gamle julenissehue på hovedet. Ganske hyggeligt, siger jeg Dem. Lige til det øjeblik, da Deres kone eller grandtante kommer ind og ser Dem i den situation...

Nå, men jeg må se at få lidt orden på sagerne ...

Min barndoms jul faldt altid i tre klart adskilte afsnit, satser, kunne man sige.

Første sats: Spænding, forventning, hemmeligheder, begyndende forvirring samt ungernes umulighed. Det var perioden fra begyndelsen af november til 22. december.

Anden sats: Totalforvirring, vældede klisterbøtter, hysteriske forældre-anfald, julehistorier og silkepapir. Det var så tiden fra første sats slutning til fem minutter, før vi skulle i kirke.

Tredje sats: Denne sats bestod af en A- og en B-afdeling. A bestod af kirkegang (det er den tid, jeg senere har døbt »Åh Gud, nu er det snart ovre« eller »Farslille-lur-fase«). B bestod af mad med stort M, og døren op-tiden, den tid jeg senere har døbt »Næ-e-e og i-h-h-fasen«.

Vedrørende første sats:

Allerede i begyndelsen af november fik vi unger besked om, at nu var vi i julemandens søgelys. Samtlige skarnsstreger ville være ensbetydende med en kraftig nedskrivning af julegavernes antal samt værdien af samme. (det var dengang, jeg lærte sætningen: »Det er ikke gavens størrelse, man skal se på, det er prisen«).

Desuden forstod man, at manglende lektielæsning uvægerligt ville betyde hungersnød i juledagene, samt at andre alvorligere forseelser, såsom at levne, slubre, ikke rydde op, ikke vaske sig ordentligt, lige så sikkert ville medføre julemandens permanente afgang fra embedet.

Lad mig med det samme fortælle om mit personlige forhold til julemanden, selv om han hører hjemme i tredje sats.

Som lille var jeg hamrende bange for ham. Kun én metode havde man til at holde ham i skak, et enkelt og simpelt trick, og det var, i det øjeblik, man under angsthyl blev halet op på hans skød, at give sig til at tisse på ham. Så havde man den hæslige børnelokker, hvor man ville, nemlig hastigt på vej ud.

Det forekom mig i det hele besynderligt, at man juleaften absolut skulle sættes op på skødet af en vildfremmed mandsperson, som oven i købet var så mystisk, at han havde gemt sit ansigt bag vatskæg og sminke, for at det forholdt sig sådan, anede jeg efterhånden mere og mere. Til og med var han i stand til at komme ind i lejligheden uden en lyd og uden nøgler.

Denne åbenbare nødvendighed at tage plads på den mands skød forekom mig så meget mere mærkværdig, som man resten af året bare kunne prøve på så meget som at hilse på et fremmed menneske, hente kogesprit til en elskelig gammel herre, som ikke kunne gå selv, eller følges med »Hyæne-Olga« i Søndermarken, så regnede det ned over ens stakkels uskyldige barnehoved med skældsord og trusler om tidlig død, voldtægt (hvad pokker det så var, tænkte man), kopper, svindsot, tyfus etc.

Men jeg *blev* dog i stuen, når julemanden kom,

hvorimod en af mine onkler og min ældre bror opførte sig som tøsedrenge. I god tid, inden julemanden arriverede, fandt de på de snedigste undskyldninger for i tide at slippe væk, og de viste sig ikke igen, før han var forsvundet.

Men julemanden kom altså, uanset hvad man inden juleaften havde fundet på af gale streger.

Selvfølgelig skrev vi ønskesedler til ham, eller vi dikterede dem, hvis vi var så små, at vi endnu ikke havde lært at skrive.

Allerede den første jul, jeg dikterede en liste, erfarede jeg, at voksne mennesker ikke havde åndelige interesser, men at ønskesedlen var en rent materiel foreteelse, en slags indføring i forbrugerverdenen.

Eksempelvis var den eneste reaktion en tur i seng, da jeg glædestrålende – jeg måtte jo ønske, lige hvad jeg ville – dikterede, at mit højeste ønske var ikke at blive kysset af tante Anna, før hun var blevet barberet eller havde tørret sig om munden.

Det var måske også lidt dumt at diktere netop det ønske til tante Anna selv.

Senere i ens liv udviklede ønskesedlen sig til at blive en ondskabsfuld hjemmeprøve i staveord.

»Kan du virkelig ikke stave til hverken elektrisk tog eller til klaphammer til din dampmaskine, så er du for lille til den slags...«

Men julemanden slæbte troligt rundt med gaverne

juleaften og puklede som en rasende for at komme af med dem til rette vedkommende... det vil sige de gaver, som det var ham forundt at uddele, for jeg lagde mærke til, at de særligt spændende gaver, de store og de dyre, blev han ikke betroet, dem måtte han pænt holde fingrene fra.

Morsomt nok var alle de søde og artige børn, julemanden den aften betænkte så kønt, altid de samme som de satans unger fra juleudstillingerne.

Men jeg vil lade julemanden i fred og køre min erindrings videobånd lidt tilbage.

Der var på den tid, jeg fortæller om, krig i hele den store verden, og det var derfor umuligt at skaffe noget som helst af nogen art, hed det sig. Men det var dengang, som det er nu. Alt ordnede sig på en eller anden måde, alt nåedes, selv om det så ud til, at det slet ikke kunne nås.

Endnu fem dage før jul havde vi *intet* og ville aldrig få noget, hverken penge, mad, drikkevarer, lys, varme, glæde eller håb.

Havde jeg ikke oplevet den slags før, var jeg nok brudt sammen i krampegråd, som de fleste af Dickens julebørn gjorde, men nej, jeg havde på fornemmelsen, at det nok var et af de sædvanlige voksen-numre. Og ganske rigtigt. Juleaften havde vi sødt øl, vin, mad i alle tænkelige former (jeg slap dog for rødkål, som jeg ikke kunne fordrage) og gaver i overflod.

På et tidligere tidspunkt af min barndom følte jeg, det var min pligt at styrte rundt og hjælpe alle de fortravlede voksne, hjælpe med at gøre rent, gå i byen, bage, lave dit og dat samt en hel masse ingenting. Men efter at have gennemlevet et par juleperioder, fandt jeg det snedigst at sætte mig i et hjørne og overvære forestillingen, der – som altid – endte, som den skulle. Og jeg fik nøjagtig det samme ud af det uden at røre en finger.

Vi er stadig i førstesatsen. Til den hører også julekalenderen.

Far var en håndsnild sjæl, men julekalendere – af dem, der skal sættes sammen – er helt sikkert opfundet for at fornøje og tilfredsstille specielt ondskabsfulde eller selvstændige børn.

Det var meget vigtigt, at far ikke selv fik en chance for at købe julekalenderen, for så kunne han finde på at vælge en af de kedelige flade. Næh, det var bare om i tre dage at være et sødt barn, så fik man lov til selv at gå til boghandleren og finde en egnet julekalender.

Jeg husker en særligt ondskabsfuld: »Jul i Julemandens værksted«.

Det var en nederdrægtig indretning med ikke færre end fjorten ting, som kunne bevæges ... hvis man kunne samle dem rigtigt, og det kunne aldeles ikke lade sig gøre.

Blandt andre ondskabsfuldheder husker jeg, at man

blot skulle føje snittet A sammen med kanten af H, som så ville passe ned i folden F... som *forlængst* var limet sammen. Dertil andre sære umuligheder. Meget fornøjeligt ... at overvære.

Det største problem var at få far til at hoppe på limpinden. Han vidste på forhånd, hvad der skulle ske og forsøgte sig med alle mulige undskyldninger, såsom:

»Sådan en stor dreng må da nok ...« osv. Eller:

»Næh, min dreng, i år er man sandelig blevet for stor til...«

Men den gik ikke. Ud til mor i køkkenet:

»Moaaar, far vil ikke hjælpe mig med den julekalender, som du lovede, han ville samle for os...«

Mor havde aldeles ikke lovet noget, men hvordan skulle hun huske det. Altså, far gik i gang.

Jeg har allerede fortalt mine indtryk fra juleudstillinger, men det var ikke nok med én gang pr. jul.

De voksne havde den afsindige idé at hale hele familiens børn på juleudstilling, ja, man ligefrem kappedes om at låne hinandens børn. Værst til at låne var de, som ingen børn havde selv.

Ethvert barn kunne i denne periode få nervesammenbrud, når telefonen ringede. Man kunne aldrig vide, om det ikke var en eller anden »barnløs« ven af en fjern slægtning i Hobro, som – ih-h-h så gerne – ville låne familiens unger for at glæde dem i denne søde juletid.

Da en sådan invitation indebar lidt fred for mor, var den altid sikker på at gå igennem.

Vi børn havde kun få chancer for at undslippe, men man kunne da forsøge sig med mavekneb, hovedpine eller ganske simpelt gemme sig.

At gemme sig var absolut det morsomste, men indebar naturligvis også mulighed for de største reprimander: Nul-småkage-hævnen, endefuld eller de så berømte og før omtalte juleord:

»Din utaknemlige møgunge.«

En enkelt gang huskede jeg fars udtalelse om, at et angreb er det bedste forsvar.

Da den egentlige fjende, en veninde til en tante, indfandt sig for at få mig med, løftede hun mig op til sit parfumestinkende hoved, krammede mig ind til sig og jublede:

»Ih-h-h, goddag, min kære skat.«

Her var det, jeg erindrede fars visdom, og i al stilfærdighed anbragte jeg mit tandsæt i damens øre og hvæsede:

»Skrid, din gamle møghakke.«

Angrebet virkede efter hensigten. Vi har ikke siden set noget til den gren af familien.

Til gengæld for min indsats modtog jeg en rødt skinnende dekoration på nederste del af ryggen.

Ellers var det den store julepyntetid.

I spisestuen blev der trukket tynde hvide sytråde på

kryds og tværs under loftet, hvorefter hele herligheden blev forsynet med engle, farvede kugler og lametta. Alt nydeligt, net og pænt.

En af englene under loftet havde hovedet nedad. Det var en såkaldt »styrtengel«. Far tillod som gammel marinemand *én* »styrtengel« af hensyn til vor senere militære karriere, og mor syntes, det var meget morsomt, forudsat vi ikke indviede ældre besøgende tanter i vor hemmelighed eller talte om »Styrt-Gabriel«.

Over husets døre blev der hængt grangrene med små hjerter, miniature-kræmmerhuse, flere farvede kugler og mere lametta.

Huset flød af jul. Det var simpelthen umuligt at bevæge sig, uden at man ramlede ind i jul under en eller anden form.

Småkager blev bagt i hobetal, lagt i kagedåser, gemt af vejen, fundet frem af sorte børnefingre, stjålet og ædt. Dåserne på mirakuløs vis fyldt op igen. Ungernes maver reparerede.

Aftenerne blev brugt til allehånde klippe- og klistrearbejde. Hvid karton forvandledes sammen med silkepapir til svaner, noget overgramsede af små fedtede børnefingre. Fars tålmodighed prøvedes til det yderste, men under devisen:

»Det er dog børnenes fest«.

Under samme devise fortsatte vi skarnsunger nedbrydningen af de voksne.

Jo nærmere vi kom anden sats, des mere voksede forvirringen og de hysteriske anfald over den spændte økonomi samt over os børn tiltog. Vi måtte gøre noget for at overleve og henlægge al indendørs leg til angrebssikre steder, såsom toppen af klædeskabet, under sengene eller i vasketøjet.

Midt under det hele kom en af sognets præster på besøg og blev forarget over, at der var nisser i den julekrybbe, som far og vi drenge havde opstillet på skænken i spisestuen. Far havde nu den mening, at der til en rigtig jul hørte nisser, men måske var det i overkanten, at far i sin kærlighed til os drenge havde tilladt, at også englene var udstyret med snebolde af vat, at den stakkels Maria stod bundet til en totempæl fra vor indianersamling, og at der i øvrigt i julekrybben forefandtes såvel cowboydere som brandbiler og en mindre afdeling af livgarden.

Men jeg er overbevist om, at Vorherre aldrig har forestillet sig – endsige set – en Bethlehems-krybbe mere farvestrålende, livlig, glad og inderlig end vores. Og så kunne jeg da heller ikke se, hvad vores julekrybbe vedkom præsten.

Men så blev det dagen før dagen før, den 22., anden sats' begyndelse. Den totale forvirring. Nerver på højkant. Men så...

Far samlede os til højtlæsning.

Det var den endelige sejr over de voksne, et skudsik-

kert bevis på, at nu var man endelig kommet så langt, at den eneste mulighed for at redde nerverne på dem var, at de gav sig til at læse julehistorier.

Og hvor vi dog elskede den ro, som sænkede sig over hele familien. Hvor vi dog elskede at falde i søvn i vore forældres arme uden at høre de elendige historier til ende. Det at være børn, at blive puslet om, i hygge, fred og ro. At være vore forældres børn, uden indblanding af andre.

Endelig forstod de voksne det væsentligste i juleevangeliet:

»Et barn er os givet.«

Jo... naturligvis gjorde de alt det andet kun for vores skyld, men disse hygge-oplæsnings-være-sammen-aftener, det var selve julen, børnenes fest.

Og kors hvor de voksne selv nød det.

Og det blev Lillejuleaften, med før-gaver, mere klippe-klistre, mere arbejde på de julegaver, man skulle have af far og mor. Og så duften af sødt øl. Tidligt til ro. Og så ligge der og opleve lydene af fars løvsav, som arbejdede på en gave til MIG.

Min far laver noget til MIG.

Åh, det var den velsignede jul. Ikke alt det udstillingspjat, tante-renderi, ædegildepjat. Nej, fars julehistorier, mors omsorg, onkel Ernsts hånd, brødrenes interesse. Det var jul.

Min barndoms jul

Hvad pokker sidder jeg her, midt om sommeren, og får tårer i øjnene for?

Hvad er der i vejen med forretningernes stigende omsætning?

Nu skal vi jo ikke gå hen og blive pladderromantiske.

Nå, men vi sov altså til den 24. december, da far havde bestemt, det skulle være jul, ikke den 23. eller 25., men den 24. Basta. Punktligt hvert år.

Den sidste del af anden sats erindrer jeg egentlig kun som den dag, hvor vi ikke måtte komme nogen steder i huset, enten fordi vi ikke måtte se dit eller ikke høre dat, ikke grise til... eller ganske simpelt *fordi vi ikke måtte.*

Så kom endelig den tid, da vi kunne drage af sted til kirke, i flok. Begyndelsen til tredjesatsens afdeling A.

Til min død vil jeg forsvare den påstand, at det hver jul begav sig således, at i samme øjeblik vor lille familie forlod hjemmet for at gå til julegudstjenesten, dæmpedes alt lys i staden, trafikken gik i stå, og alle de kære små fugle fløj op på deres kviste og holdt deres kæft.

Og i samme øjeblik, vi var inden for i kirken, begyndte det at sne. (Al den sne, vi havde leget i før jul, forsvandt på mirakuløs vis, mens vi klædte os om til gudstjenesten), således at den ganske verden var nypudret og aftenen frostklar, når far kom ud af kirken med sin hustru og sine fire sønner.

Far lod sit blik inspicere værket, nikkede tilfreds (ofte tilstod han dog Vorherre og naturen (kun far vidste, hvordan de adskilte sig fra hinanden) deres del af æren, hvorefter han ønskede os alle glædelig jul).

Kun én gang så far mindre tilfreds ud. Det var dengang jeg, da vi kom ud af kirken, oplod min barnerøst og uskyldigt begejstret skreg:

»Det er famer heldigt, det har sneet, ellers var der dælme blevet ballade.«

Den anerkendelse fra det søde julebarn til VorHerre (bemærk, både vor og herre med stort og så hele molevitten i ét ord-dixi) blev hørt, men ikke forstået.

Men derinde i kirken... Orgelbrus, Evangeliet, juleønskerne. Og så. Hjem til anden del af tredje sats, afdeling B. Og den...

Ja, den får De ikke en lyd om. Dels kan den ikke beskrives, dels var den vores egen, og dels hader jeg at få tårer i øjnene. Kun ét:

Min familie og mine forældre vidste helt bestemt, hvad det betød, når præsten sagde:

»Et barn er os givet«.

Mogens Frohn Nielsen

Jul i Svendborg i 50'erne

Vi boede i Bagergade 40, til jeg var ti år. Huset, ved hvis hoveddør jeg står, stammer fra 1865. Det var en del af det gamle bryggeri »Concordia«. Bryggeriet flyttede fra Bagergade i 1901 til Sct. Hansvej, hvor det blev sammensluttet med Svendborg Bryghus.

De gamle bygninger blev efter bryggeriets udflytning brugt til malteri og ellers udlejet.

Duften af malt er for mig altid forbundet med min barndom. På det store maltloftsgulv lærte jeg at cykle på min lille trehjulede.

En af bygningerne var udlejet til ostelager. Der regerede Oste-Jensen, og mange godbidder af mild ost gav han gavmildt og gerne.

Til stedet hørte en meget stor frugthave, der strakte sig helt ned til Mølledammen – jeg mener, haven var på to tdr. land. Den forekom mig gigantisk.

Det var et spændende miljø at vokse op i. Der var masser af atmosfære. De store gamle tomme lofter i de »forladte« bryggeribygninger var nok skyld i, at jeg troede på nisser, ja, faktisk lige til vi flyttede. I hele december måned fik nisserne på loftet hver dag en portion risengrød, og tænk – de belønnede mig hver dag

med en lille ting, der lå ved siden af den tomme grødtallerken. Hvor er vore dages pakkekalendere »blodfattige« i sammenligning med den fantasi og energi, mine forældre må have lagt i dette arrangement.

Jeg husker endnu, hvordan jeg dag efter dag i december løb op ad alle trapper og stiger til mit elskede loft. Den eneste, der kunne rokke lidt ved glæden, var Knage, vores altmuligmand. Men hans skepsis over for mine nisser puttede jeg ind under etiketten, at Knage var nu heller ikke helt almindelig. Han var en af min barndoms originaler, glad for lidt, frodig på sin egen måde og befriende ærlig; det sidste afstedkom mange sjove episoder.

Nå, men tilbage til mine nisser, som ikke bare levede i min fantasi, men også på vores loft – og dermed i min virkelighed. Vi så altid julefilm: »Fra den gamle Købmandsgård« og »Jul i Nøddebo Præstegård«, og dér var også nisser, så den del af min barndoms juleopfattelse var urokkelig, trods Knages og veninders forsøg på at nedbryde den.

Ellers husker jeg mest de sidste uger i december som et kæmpearbejde for min mor og vores unge pige. De bagte og brasede, som fik vi en hel hær indkvarteret i julen. Nå – ofte havde vi også julesmåkager nok til påske – til sidst orkede hundene ikke mere! Mindst 5 slags: brune kager, klejner, vanillekranse, jødekager, sukkerkringler og helst også specier.

Masser af konfekt lavede vi; jeg skulle altid synge imens, ellers gled der for meget ned i min mave. Intet under, at jeg i perioder var en rigtig lille bolle. Vi lavede også kvædebrød, noget sødt stads, men vi havde kvæder i haven, og så skulle de jo udnyttes.

Min mor var uddannet husholdningslærerinde fra Suhr og fantastisk dygtig til at bage.

Jeg citerer nedenfor et par af hendes juleopskrifter:

Mormors vanillekranse:

1 p. mel
3/4 p. smør
100 g mandler
1/2 p. melis
1/2 stang vanille
1 æg

Fin julekage i form:

3 hele æg
100 g sukker
1/2 l mælk
1 kg mel
1 tsk. kardemomme
50 g gær
200 g rosiner
100 g sukat

Æg og sukker røres, mælken lunkes. Dejen slås godt. Smørret kommes i; hævning i 1 time. Ældes i fad med rosiner og sukat. Bages i form 3/4 time. Mandler og sukker strøs ovenpå.

Klejner:

50 g smør
40 g flormelis
1 æg
1/2 sp. fløde
1 sp. mælk
200 g mel
1 kn.sp. hjortetaksalt

Smørret lunkes, røres med den sigtede flormelis 20 min., derefter røres æg, fløde og mælk i. Hjortetaksalt blandes i melet, sigtes i dejen. Ældes let og forsigtigt sammen, sættes til afkøling, formes og koges lysebrune i fedt.

Kaffekranse eller Den gamle Jomfrus Kranse:

3 æg
165 g sukker
40 g smør
500 g mel
4 tsk. bagepulver
1/2 tsk. kardemomme
1/2 dl fløde

Æg og sukker røres 20 min., deri røres fløden og det smeltede smør. Melet blandes med bagepulveret og krydderierne og sigtes i dejen; ældes, stilles til afkøling; formes med 2 forme. Når den er rullet ud i 1/2 cm tykkelse, koges. Drysses over med flormelis ved anretningen. Spises helst samme dag, de er kogt.

Min mor var også verdensmester – simpelthen – i at pynte til jul.

Hun brugte ofte 6 timer på juletræet, men så var det også en skønhedsåbenbaring uden lige.

Jeg husker, at vi havde tradition for nogle bestemte juleudsmykninger, hvor jeg fik lov at lave det meste.

Heldigvis har jeg bevaret to billeder, hvor min søster Kirsten og jeg beundrer værkerne. I dag er jeg knap så imponeret, men dengang!

Den ene dekoration var en isbjørn på puddersnegran på jagt efter et kæmpe vokslys; arrangementet stod på et rødt fad.

Den anden dekoration hed jul i nisseby. Bunden var en bakke dækket med vat, og ovenpå vattet udfoldede der sig alverdens aktiviteter. Min mors lommespejl var konfiskeret og lå midt i vattet som en sø, hvor nisserne stod på skøjter. Der var også en kirke, en rigtig lille hvid landsbykirke med rødt tag. At nisser almindeligvis ikke gik i kirke, bekymrede mig ikke!

Der var ski og kælkebakke. Jeg ejer gudskelov et par

»Kirsten og jeg ved dekorationerne«

af min barndoms skinisser, og selvom tiden ikke er gået upåagtet hen over dem, er de fremme hver jul. Ellers er det nemlig slet ikke jul for mig.

Her beundrer Kirsten og jeg værket. Nej, hvor var det trist, når min mor insisterede på, at nu skulle nisseby pakkes væk, for først af genopstå af papæskerne et år senere.

Vores jul fulgte altid et bestemt mønster.

Lillejuleaften hos konsul Riber, juleaften hjemme. 1. juledag hos konsul Irgens-Hansen, 2. juledag bal i Borgerforeningen. Så var der julebal i Tjenerforeningen, og nytårsaften var vi igen hos Irgens-Hansens.

Familien Riber var en traditionsrig gammel købmandsslægt ligesom familien Irgens-Hansen. Ove Irgens-Hansen var eddikefabrikant, men i min barndom var deres titler altid konsuler. Det var måske, fordi vi boede i en lille provinsby, at man syntes, det var fint. Sådan husker jeg det i al fald.

Trods det, at jeg ved disse lejligheder altid var den »lille«, husker jeg, at der blev gjort meget for at glæde barnet. Det må have været enormt irriterende for min søster, der var 6 1/2 år ældre.

Ét punkt, hun og jeg hurtigt enedes om, var fælles front, når min mor ville klæde os ens på. Det var, da de tre prinsesser var små, og deres påklædning dannede mode. Når de var ens, skulle mange andre børn også være det. Jeg er jævnaldrende med prinsesse Bene-

dikte, og selv om min søster var ældre end daværende prinsesse Margrethe, var der ingen pardon. Vi så ofte pudsige ud. Jeg var lille og rund, hun lang og tynd. Jeg husker endnu vores fælles fortvivlelse over nogle julekreationer inspireret af prinsessemoden, men omsat til Svendborg af vores tidligere pige Marie, kaldet Maise.

Underligt, hvor verden forandres i løbet af så få år! Når jeg sidder her og tænker tilbage, er det næsten som Stefan Zweigs »Die Welt von Gestern« – men måske er det sådan, at alt i dag går stærkt – 30 år er et stort tidsrum. Gudskelov er meget ændret – rent socialt er sikkerhedsnettet større, mens livsglæde og livskvalitet er nogle begreber, som man nok sjældnere møder i dag. En Knage, en Maise er der også i dag – men måske gør vores trang til at være ensartede, at de ikke træder så tydeligt frem – og hvor er det synd, at vi alle er blevet så bange for at vise vores forskellige facetter!

Lisbeth Schlüter

Husmands jul

Det er en dejlig opgave at skulle fortælle om sin barndoms jul. Dejlig i den forstand, at man i nogle timer tvinges til at koncentrere sig om den tid, der var engang. Men også dejlig fordi man drager sammenligninger med før og nu.

Menneskets hukommelse er jo utrolig kort, og det har da også slået mig, hvor svært det egentlig har været at grave tilbage i erindringen for at finde det sandfærdige billede af julen i krigsårene og lige efter krigen. Dér lå nemlig min barndoms jul.

Godt er det at konstatere den kolossale fremgang, der har været i forbindelse med de materielle goder. Om så tilfredsheden, fællesskabsfølelsen, glæden ved arbejdet, ved at give og ved at modtage er blevet større med årene, kan man nok sætte et stort, stort spørgsmålstegn ved.

Min barndoms jul står for mig som indbegrebet af alt, hvad der var dejligt, alt hvad der var rigtigt. Jeg er født i 1935, og mit hjem var et husmandssted på Vestkysten nærmere bestemt i Husby, ikke så langt fra Vedersø, hvor Kaj Munk var præst.

Den første jul, jeg erindrer, er 1940–41, for da kan jeg i hvert fald huske, at tyskerne kom til Danmark, og hvor angst jeg blev, da jeg så de første tyskere. Vi havde en meget stor ovn, sådan en rigtig gammeldags en, hvor man bagte rugbrød. Jeg krøb helt ind i det inderste hjørne af ovnen og gemte mig – selvom jeg var mørkeræd. Mørket var nu alligevel bedre end de tyske soldater.

Som barn i 40'erne var der naturligvis en hel del, man måtte undvære, fordi det hele kørte med rationeringsmærker m. v., man alligevel tror jeg ikke, der var så forfærdelig meget, vi savnede. I mit barndomshjem var der – krig eller ej – simpelthen ikke penge til andet end det allernødvendigste, om det så var mad eller julegaver. Vores gaver var nok mest nytteting, men jeg kan da huske, at min bror fik et puslespil, og det havde han aldrig før set. Det lå i æsken lagt sammen i et kønt billede. Så kom min bror til at røre ved det, og det hele faldt fra hinanden. Jeg husker endnu, hvor han græd, for han syntes, at det var så trist, at det var gået helt i stykker. Han forstod ikke, at det netop gik ud på, at han skulle samle spillet.

Jeg husker også, at jeg fik en træhest og en legetøjsvogn. Alt var jo af træ, for det var før plastalderen. Sammen med min 1 1/2 år yngre bror fik jeg nogle tinsoldater, som vi altså var fælles om. Dengang var tinsoldater en eftertragtet julegave, og selvom vi ikke hav-

de så mange, så kunne vi drenge udfolde os i nogle kolossale slagsmål, men vi havde også modellen lige udenfor køkkenvinduet. Der var der øvelsesplads, hvor tyskerne boltrede sig. For dem var det ikke leg, men blodig alvor.

Udover træhesten, vognen og tinsoldaterne husker jeg faktisk ikke ret mange julegaver, og efter at have spurgt min mor er jeg nået frem til, at vi faktisk kun fik meget få ting, som f. eks. en bold eller en dukke til pigerne og en lille bondegård til drengene. Men det meste var tøj, som min mor havde strikket – en ulden trøje, et par sokker eller vanter. Ulden var kommet fra de får, vi selv havde, og var kartet og spundet af en ældre kone. Det var en stor oplevelse at se hende sidde med ulden og karte den for derefter at sno den og sætte den på rokken. Det var interessant at følge ulden fra fåret og til sin egen krop.

I det hele taget var det kontakten med naturen, der prægede befolkningen på min egn. Disse mennesker i Husby var nok som folk var alle steder i de små sogne. Jeg vil tro, at der i hele sognet var to måske tre, der havde læst mere end folkeskolepensum og så måske suppleret med højskoleophold. De virkelig belæste var præsten, degnen og plantøren. Disse tre sagde man De til, og dem lettede bønderne hatten for. Man tog hatten af for den viden og kultur, de repræsenterede.

Eftersom uddannelsen ikke var så høj, men mere af

folkelig art, gik livet på det kulturelle område mest på det underholdende plan, og det var god underholdning, når man samledes i forsamlingshusene til juletræsfesten og lignende. Måske var musikken ikke af bedste kvalitet, men for os lød den fantastisk godt. Der var en glæde og harmoni uden lige, og vi troede på det, vi sang om, når vi gik omkring juletræet til tonerne fra de kære gamle julesalmer. Ingen satte spørgsmålstegn ved, hvad der stod i teksterne. De var bare, som de var.

Senere på vinteren, når julen var overstået, var en af de helt store oplevelser »dilettanten«, der gik over de skrå brædder. Man kunne se »Når bønder elsker« eller andre jordnære stykker, der kunne sætte fantasien i sving.

Men tilbage til julen. Den startede faktisk allerede, når vi om sommeren havde høstet de forskellige afgrøder. Så blev de bedste æbler eller de bedste jordbær og andet lagt til side eller henkogt. Det skulle vi have til jul. Der skulle også være nogle pæne kartofler til jul, og gåsen eller anden – en af de bedste i flokken – blev fedet ekstra op.

Julehandelen begyndte i god tid. Man købte, når man alligevel var i byen, for transportmuligheden var en propfuld rutebil til Holstebro. Man hang både udenpå og indenfor i bilen, for også besættelsestropperne rejste med. Det var ikke særlig rart, så derfor

sendte man bud med naboen eller andre, når de skulle til byen, og tog bud med for dem, hvis man selv skulle til doktoren eller på sygehuset eller andet.

Efterhånden som dagene blev kortere, gik man mere og mere op i den tilstundende højtid, og en højtid var det virkelig. Det var ikke som i dag, hvor man hu-hej vilde dyr får julen overstået og skal skynde sig hjem 2. juledag, fordi man skal på arbejde dagen efter. Nej, dengang varede julen om ikke til påske så i hvert fald til Helligtrekonger, den 6. januar, og indtil da var der ikke mange, der arbejdede udover lige det, der skulle gøres, som f. eks. at passe dyrene. Tjenestefolkene på gårdene havde fri helt til Helligtrekonger, og hver eftermiddag kunne man få sig en god middagssøvn og hygge sig, som man ville. Det helt nødvendige arbejde skiftedes man til, og specielt på den tid gik man rundt på besøg hos venner, naboer og familie.

Ingen steder måtte man bære julen ud, så man havde mangen et kaffeselskab, i modsætning til i dag, hvor man ikke kan holde selskab uden spiritus.

Moderne mennesker har tilsyneladende lettere ved at få kontakt, når de får lidt til at løsne op for tungebåndene. Det var ikke nødvendigt i min barndom. Da var det sjældent med spiritus på bordet. Det kunne ske, hvis gæsterne var svedt af at spille kort i længere tid, at der kom øl på bordet, men det var hjemmebrygget, og det var lavet i god tid før jul.

Det var altid spændende, når mor bryggede øl, og jeg kan da huske, at brygningen ikke altid lykkedes, for pludselig, bedst som man sov, skete der en række eksplosioner som fra et maskingevær. Den lyd kendte vi så godt fra militærøvelser, men dette var noget andet. Propperne sprang af flaskerne, når gæringen blev for kraftig – noget, de fleste nok har set – om ikke andet så på film.

Efter ølbrygningen kom så tiden til at slagte julegrisen. Der var selvfølgelig både gæs, ænder og høns, som måtte lade livet op til højtiden, men én ting, der i hvert fald i mit hjem var fast ritual, var slagtningen af julegrisen.

Jeg husker så tydeligt, når slagteren, der var en ældre mand, kom cyklende. Alt skulle så være i orden – karret skulle være parat, gruekedlen i kog, for sådan en slagter havde travlt. Han skulle nå rundt til 5–8 grise på én dag. *Havde* han tid, fik han først en kop kaffe, og han var jo spændende, som han sad der med knivene i bæltet og et blodplettet forklæde og blod på støvlerne. Han så ret drabelig ud under petroleumslampen. I mit barndomshjem havde vi ikke elektrisk lys. Det fik vi først i 1949.

Slagteren gik så ud i svinestien. Han havde et tov med en løkke på, og den lagde han ind i munden på grisen. Vi børn fik lov at tage fat i halen, og så trak vi ellers til at alle kræfter. Grisen strittede imod, men her

hjalp ingen kære mor. Grisen blev lagt på en stige eller på et ekstra kar, hvis man havde et sådant, og så skulle vi ellers i arbejde. Mens far og nogle medhjælpere skulle holde i benene, så skulle et af børnene stå klar med en spand og opsamle blodet. Der skulle røres i blodet hele tiden med en grydeske, mens det løb ud, ellers kom blev der klumper i. Jeg har mange gange rørt i blodet og set på grisens dødskamp, men det var nu da hurtigt overstået. Dengang blev grisen ganske vist ikke bedøvet, det kendte man ikke til. Den fik lige kniven i struben, og slagteren ramte ikke ved siden af, så i løbet af få minutter var grisen ganske stille, og blodet rendte ned i spanden.

Det næste i processen var så, at grisen skulle ned i karret med det kogende vand, og så skulle der skrabes af alle kræfter. Vi børn fik sommetider lov til at tage fat med en kniv eller andet skrabeinstrument. Det var jo, før man gik over til at brænde hårene af med gas. Så blev grisen hængt op i bagbenene, og maven blev skåret op. Så kom det mest ulækre – nemlig rensning af tarmene, men det var selvfølgelig vigtigt, at de blev ordentligt renset, idet de skulle bruges til f. eks. medisterpølse og al mulig anden pølse.

Aldrig så snart havde slagteren forladt gården, før en eller to af nabokonerne rykkede ind, og så blev der kogt, lavet pølse o.s.v. til langt, langt ud på aftenen. Vi børn skulle dreje kødhakkemaskinen, og det så sjovt

ud, når der bugtede sig en masse tykke pølser hen over bordpladen. Nogle blev hængt op under loftet til senere brug. En stor del af maden blev nedsaltet i store kar. Det var før køleskabenes tid.

Men det bedste af det hele var blodpølserne, og i dagene op til jul var det traditionel morgenmad at få blodpølse med finker. Det foregik på den måde, at en pande med blodpølse blev sat lige direkte på bordet, og så langede vi ellers til hver fra vort hjørne, og det endda uden tallerken. Det var en nem opvask. Jeg drysse-de sukker på en skive, og det var et *herligt* måltid, og det var selvfølgelig også en dejlig afveksling fra den sædvanlige morgenmad, som var havregrød.

Det var svært at vente på juleaften, men det har jo altid været svært for børn.

I skolen begyndte vi julen omkring 1. december, hvor vi hver morgen startede dagen med en af de kendte julesange. Efterhånden fik man lært dem alle udenad, og heldigvis kan jeg stadig huske dem. Vi fik også vers for, og dem måtte vi terpe igen og igen, men så sidder de også fast inde i knolden på en. Derudover var traditionen, at den næstsidste skoledag skulle de to ældste klasser pynte skolestuerne – dem var der to af. De øvrige børn blev sendt hjem, og for dem, der var udset til at pynte, var det den helt store oplevelse.

Så snart skoledagen var forbi, drog nogle af drengene afsted til skoven bevæbnet med sakse og knive og kom

så hjem med gran til at pynte med. Pigerne klippede julehjerter og anden stads, og der blev spændt snore ud på kryds og tværs over hele skolestuen og stukket gran ned bag alle billeder og tavlen. »Glædelig Jul« blev der skrevet på tavlen, indrammet af tegninger.

Det var begivenheder, som de store børn virkelig så frem til, og de brugte da også hele dagen til det, så det var meget mørkt, før de kom hjem. Den dag havde de fri og skulle ikke hjælpe derhjemme. Når vi andre så kom i skole den sidste dag før jul, gjorde vi store øjne ved synet af de smukt pyntede skolestuer.

Ved afslutningen læste læreren en julehistorie, vi sang julesangene, vi legede forskellige lege som blindebuk, gemmeleg, eller hvad vi nu kunne blive enige om, og så gik vi hver til sit med ønsket om en glædelig jul.

Det var også skønt, når man skulle ud og hente juletræ. Som regel fik min far et af den nabo, som havde lidt privat skov, og min bror og jeg fik lov til at være medbestemmende ved træets udvælgelse.

I det hele taget var dagene op til jul næsten helt forberedelsens tid. Alle redskaber skulle smøres ind og sættes på plads. Der skulle også gøres rent ved dyrene, og vinduerne i både stald og stuehus skulle vaskes og pudses. Selve juleaften var der mange steder den skik, at ikke blot menneskene skulle have ekstra godt at spise, det skulle dyrene også. Normalt fik køerne halm, men til jul måske et knippe hø. Det gjorde de i hvert

fald i mit barndomshjem, for de skulle også mærke, at det var jul.

I løbet af juleaftensdag blev der tændt op under den store gruekedel, og så kom vi børn i tur og orden i den samme balje, som den slagtede gris havde været i, og blev vasket godt og grundigt. Bagefter fik vi lækkert rent undertøj på, og det var noget, vi kunne lide, vi fem søskende. Der var også lagt rent sengetøj på, og kunne man også få ren sengehalm, var det dejligt at putte sig. Det var prikken over i'et, at der sådan blev kræset for en.

Omsider ringede det til julegudstjeneste, og så var det om at komme afsted. Min far overtog alle pligterne hjemme den dag, så vi kunne være fri, og han begyndte 1–1 1/2 time før, så han kunne blive tidligt færdig til juleaften. Når vi så kom hjem fra kirken, spiste vi, og det var dengang som nu, at de voksne var en evighed om at få tygget færdig og få al den dejlige mad spist, men langt om længe var det tid til, at juletræet skulle tændes, og gaverne pakkes ud.

Selvom gavernes mængde er vokset gevaldigt fra dengang, jeg var barn, og til jeg nu ser mine egne børn, der får utallige gaver hvert år, var vi mindst lige så glade for de få og sparsomme gaver, vi fik, som de børn er, der i dag får elektrisk tog, racerbane, avancerede spil m. v. Gaver var dengang noget sjældent, hvilket selvfølgelig forhøjede nydelsen. Man kunne eventuelt

få en gave til sin fødselsdag, men derudover ikke noget, ja, en eller to gange i løbet af en sommer en 25-øre til en is, men der var ikke de rigelige lommepenge, som børn får i dag.

Det, jeg husker bedst fra min barndoms jul, var det øjeblik på aftenen, da min mor tog de få appelsiner, som vi kunne få fat i. Det var jo krigstid med rationering, men alligevel lykkedes det i krigsårene at få et eller to juleskibe frem til dansk havn, og de havde appelsiner med. Det var et stort øjeblik, når en appelsin blev delt. Vi dyppede den i sukker og fik en skive eller to hver. Det var, som om en anden verden rykkede ind i stuen. Ganske vist havde vi juletræet i stuen, men på denne måde fik vi også lidt af appelsintræets sol og sommer ind. Vi nød disse sydfrugter i ærbødig tavshed.

Når appelsinerne var spist, tog min mor vare på appelsinskrællerne. De blev vasket godt og brugt i en dejlig kærnemælkssuppe.

Juleaften var den ene aften om året, hvor vi børn fik lov til at være lige så længe oppe, som vi ville, men en naturlig træthed meldte sig, og vi puttede os i de dejlige, rene senge. Det var tit ekstra rart at komme i seng og ned i varmen, for der var et par meget, meget kolde vintre i fyrrerne, også så meget sne, at snekasterne havde nok at lave.

Dengang var snerydning en opgave, der var pålagt de enkelte grundejere. De skulle holde vejene fri for

sne. I et sogn som Husby var der 4–5 snefogeder, der havde delt sognet mellem sig og skulle sørge for, at folk mødte op til snekastning. Den enkelte skulle kaste sne i en størrelsesorden svarende til, hvor stort et areal der hørte til gården eller huset, man kom fra. De store gårde skulle altså stille med 2–3 mand i hver omgang, og det var jo, hver gang der var faldet ny sne, hvorimod mindre gårde kun skulle stille med én mand eller 1 1/2, en husmand med 1/2 mand – altså i en halv dag, og en husejer også kun 1/2 dag.

Derudover var der nogle, der frivilligt gik med, for at fællesskabet kunne fungere.

Vi vågnede op til en dejlig juledagsmorgen. Den havde min mor altid gjort noget særligt ud af. Der var kræset med det bedste, huset formåede både til morgenmad og til frokost.

Der var noget særligt ved juledag, ligesom der var noget særligt ved langfredag. Det var de to eneste dage på hele året, hvor mælkekusken ikke kom, og hvor mejeriet lå stille. Det gav lidt problemer med den mælk, man ikke kunne komme af med, for man fik heller ikke returmælk, og derfor fik dyrene en sjat sødmælk, hvor de ellers normalt fik skummetmælk. Det var også lidt af en gestus overfor dyrene i anledning af julen.

Men når så juledagen gik på hæld, og efter at man havde hygget sig med spil og forskellige sysler, så vi

frem til den næste begivenhed, og det var nytårsaften. Det var jo den aften, hvor man virkelig lavede kunster og halløj. Disse løjer kunne sommetider antage en lidt voldsom karakter, men de gav et meget godt billede af, hvordan man kunne bære sig ad dengang, og af hvad man syntes var sjovt.

F.eks. kunne min far berette om en mand, der lige havde pløjet en gammel græsmark med hest og plov. Furerne i en sådan græsmark var jo ret så stive. Nytårsaften kom så nogle af naboerne med lange grebe og vendte furerne tilbage, så da manden så ud nytårsmorgen, var marken, der før var sort, igen blevet grøn. I dag tror jeg ikke, der var mange, der gad bruge kræfter på den slags løjer.

Man kunne også finde på at binde et får til en dør, der lukkede indad. Når folk så tog i døren, løb fårene frem og smækkede døre i for næsen af en, og det kunne være nok så irriterende, hvis der kun var én dør i huset. Nok var juleaften højdepunktet i juletiden, men nytårsaften var den aften, hvor tingene skete.

Kristen Poulsgaard

Priks jul

– usandsynlig frit efter Peters

Jeg husker, i min barndomstid
den første sne faldt ren og hvid,
når juletid var inde.
Med skøjteløb på fjordens is
vi var i vinter-paradis.
Det var i Kerteminde.

Nu var det kælk- og kanetid
og julevindues-glanetid,
hvor næser blev trykt flade.
Og af butikker var der to,
på hvilke alle skulle glo.
Det var i Langegade.

Vi fløj igennem Kamperhoug
og så på et elektrisk tog.
Det syn jeg aldrig glemmer.
En neger, som blev trukket op,
gav nik, når toget gjorde stop
hos byens isenkræmmer.

Konditor Jensens marcipan
var helt på samme plan
og skabte altid røre.
Den allerstørste mestergris
blev solgt til formidabel pris,
– tænk, femogtyve øre.

Når gadelygterne blev tændt,
så ventede vi alle spændt,
for byen var gelassen.
Vi vidste, hvad der skulle ske,
thi for at alle skulle se,
blev skruet op for gassen.

Nu så vi al den glade pynt,
og stadens digter Olaf Gynt
fandt rim på grund af isen.
Han skrev, at vores lille by
blev ren som jomfruført på ny.
Og det kom i avisen.

I skolen festens stund var nær,
når først »Ved Julelampens Skær«
blev solgt af lærerinden.
Hun læste en historie
og pudsede sin glorie
mens tårer faldt på kinden.

Vi klared julepynten nemt.
Et år var hjerterne dog glemt
til træets mange kerter.
Og stakkels far blev helt til grin,
han købte nemlig to dusin.
Men det var svinehjerter.

Før juleaftens store fest
vi gik i kirke, hvor vor præst
forstod at pleje tiden.
Da gåsen var i ovnen bagt,
hans præken blev tilrettelagt
tilpas med stegetiden.

Det var vel nok i Grundtvigs ånd,
at Oscar Geismar vel tog hånd
om vore slunkne maver.
Han havde ordet i sin magt,
men det, hvorpå et barn gav agt,
var ikke tale-gaver.

Nej, – det var gaverne, vi fik
fra isenkræmmerens butik.
Var det mon rigtigt gættet?
Jeg følte ingen særlig trang
til garderobens supplement,
men til Meccano-sættet.

»Kerteminde i sne«

På ønskesedlen mangt jeg skrev,
kun denne drøm dog opfyldt blev
og jeg var stolt som paven.
Jeg byggede en karrussel,
som kunne dreje med lidt held,
og gik i seng med gaven.

Så blev det tid, hvor folk og fæ
holdt fester om det store træ,
der rejstes på hotellet.
Foreninger kom efter rang.
Da sygekassen sidste gang
kom til, var det forældet.

Nu er det atter gavestund
og nisse-vennen Havelund
jeg vil da ikke svigte.
Vi taler jo det samme sprog,
og derfor til hans jule-bog
han skænkes disse digte.

»Prik«
Erik B. Larsen

Vesterhavsjul

Een jul står særlig klart i min erindring, den jul, vi for første gang måtte undvære mor. Hun døde sidst i november.

Da hun skulle køres til sygehuset, gik vi een for een ind i soveværelset og sagde farvel til hende. Jeg tror, hun anede, det var sidste gang, hun så os. Der var en egen højtid over det, og jeg var utilfreds med to nabokoner, som var til stede, for de smilede ad vor afsked. Men mor smilede også, med tårer i øjnene. Jeg syntes, hun var så køn, selv om hun var så bleg. Så kørte de med hende.

Fra nu, vidste jeg, skulle min aftenbøn bedes omme ved det nordøstlige hushjørne, ved ladeporten, for der kunne jeg over fjorden se lysene i Ringkøbing, hvor min mor var. Hver aften bad jeg om, at hun måtte komme hjem til min og min tvillingbrors fødselsdag, men netop dagen før, vi fyldte år, døde hun.

Far havde været ude hos mor det meste af dagen. Vi sad i mørkningen om bordet i stuen, da han stille kom ind ad døren. Han gik hen og tog lillesøster i sine arme, knugede hende ind til sig og sagde:

»Nu har du ingen mor mere, min lille pige.«

Det var, som vor verden sank i grus. Far stod nu ene med os syv børn.

Den aften var der noget uforklarligt over far. Senere gik det op for mig, hvad det var. Jeg tror, det var noget med Gud. I de lange vinteraftener, som fulgte, sang han, når vi sad om petroleumslampen, de skønne sange fra »Herlighedshåbet«, som fortæller om himlen.

Der var i det hele en vis alvor over tilværelsen i mit hjem, en gammel stråtækt Hvide Sande-gård, tæt ved æ havbjerg'. Far drev lidt landbrug, men var først og fremmest fisker. Han gjorde også tjeneste i redningsvæsenet, og det var vel ikke mindst grunden til hans og mors livsholdning. Især når far skulle på strandvagt, puslede hun om ham.

Vagtafløsningen fandt sted kl. 22, og da ville vi gerne være oppe. Jeg ser endnu for mig vagternes ansigter, når de efter lange timer i storm derude ved havet kom ind i stuens lys. Sandfygningen kunne være hård ved øjnene. Men aldrig var far ked af at skulle af sted.

Hvornår han skulle på vagt, kunne vi aldrig vide med sikkerhed, og om han skulle på vagt juleaften var altid spændende.

Den juleaftensdag, jeg her fortæller om, pik't vor nabokone hen på eftermiddagen på vinduet. Hun havde redningsvæsenets telefon, og redningsbådens opsynsmand havde ringet. Far skulle på vagt.

Selvfølgelig vidste opsynsmanden, hvordan det stod til i vort hjem, men der var ikke noget med, at man ikke tog sin tørn. Dog, redningsmændene havde jo nok snakket om det.

Hvordan det nu ellers var eller ikke var... lidt senere på eftermiddagen, da det var ved at blive dunkelt, kom Thomsen, en ungkarl, ned fra klitten. Han satte sig på bænken i stuen og bakkede på sin pibe, men sagde ikke noget. Først efter en lang pause kom det, på hans bestemte facon:

»A tår di vagt, Anders.«

»Så er juleaften reddet,« tænkte jeg, for når Thomsen havde sagt det, var der ikke noget at diskutere. Det stod fast.

En anden ting om hjælpsomhed glemmer jeg heller ikke fra den jul.

Hvor var naboerne gode mod os. De bagte sigtebrød og julekringle til os, og de kom med julegaver til os allesammen, og Jens Iversen i Ringkøbing slettede afdrag og renter for den termin.

Indtægterne var jo små. Vagt i redningsvæsenet gav for eksempel 25 øre i timen, og om vinteren kunne det være ringe med fiskeriet. Alligevel blev der aldrig snakket om penge i vort hjem. Men kom gælden hos købmanden op over hundrede kroner, mærkede vi det, for så stod den på fisk og kartofler. Et år frøs kartoflerne, nåja, så fik vi frosne kartofler. Fisk kunne vi altid

få. Vi fangede flyndere på fjorden, selv om der lå is. Vi huggede bare hul. Måske vi dog fik en frikadelle om søndagen. I al fald fik vi altid, hvad vi kunne spise, og vi var aldrig syge.

Vi børn levede en god og tryg tilværelse, vi mærkede, der blev gjort noget for os, det allervigtigste for et barn.

Selvfølgelig var julen en tid, som adskilte sig fra alle andre tider på året. Helst skulle det være hvid jul, og jeg syntes, at det som regel var det, men jeg kan godt mindes, at der også kunne være grå tåger og rusk. Det var der den jul, jeg taler om, og det peb om hushjørnerne.

Nogle juleforberedelser fik vi trods alt gjort det år, mor døde, og et juletræ fik vi, det kom fra købmanden og nåede til loftet. Men der var også lavt i stuen. En voksen mand slog hovedet mod de svære bjælker, hvis han ikke passede på. Det gjorde en københavner ikke, og far sagde:

»Herovre hår wi få't lær' å byw wos.«

Juleaftensdag kom faster Jane. Hun var sygeplejerske på sygehuset i Ringkøbing og havde været med til at pleje mor. Med sig havde hun en stor kuffert. Vi anede, der var julegaver i den. Det var der også, og det var der siden hver jul, når faster Jane kom, det gjorde hun så vidt muligt i årene efter mors død.

De gaver, hun gav os, var ikke de store ting, men

noget som glædede og morede os. Et år fik jeg en mekanisk møller, som kunne rende op og ned ad en stige med en sæk på nakken, og det var da for resten netop det år, vi havde mistet mor. Jeg tænker, faster har syntes, vi skulle have lidt ekstra.

Den eneste gave, jeg husker, min far gav mig, var et par skøjter. Dem var jeg stolt af. Far havde set mig løbe på fjorden med et par ældgamle klitskøjter, som en smed på Holmsland Klit lavede. Far selv havde heller ikke andet.

Sammen løb far og jeg til Ringkøbing, da jeg skulle have konfirmationstøj. Det var i februar eller marts. Ad landevejen kunne vi ikke komme. Den var lukket af sne. Turen over fjorden var på en snes kilometer, lidt kortere end landevejsturen.

Jeg havde regnet med, jeg skulle have matrostøj, men det blev jakkesæt, for vi havde fanget mange flyndere i hullerne på fjordens is.

Men det var julen derhjemme...

Vi begyndte forberedelserne længe før højtiden og lavede julestads og klippede nisser ud af blade. Et par gange optrådte faster Jane for resten selv som julenisse juleaften. Jeg havde en anelse om, at det var hende.

Det var en stor glæde, når hun kom med sin kuffert. Så begyndte julen rigtigt.

Julemåltidet bestod af hønsekødsuppe og hønsekød, alt det vi kunne spise. Sommetider fik vi risengrød,

men mandelgave kendte vi ikke.

Når vi havde spist og vasket op, og et par gamle køer var malket, skulle der danses om juletræet oppe i storstuen, og der skulle synges julesalmer, det var far god til. Vi sang mange salmer, og det kunne hænde, man blev lidt utålmodig.

Julemorgen havde sin egen stemning. Det var festligt at have fri fra skole helt til Helligtrekonger, et himmerige, især når fjorden var lagt til. Så løb alle derude, de helt små og oldinge. Det er slet ikke mere som dengang.

Fjerde juledag var vi til missionshusets juletræ. Det var en af de allerstørste begivenheder. De gamle søndagsskolelærere kunne fortælle, så øjnene spillede, især en gammel ungkarl med et stort skæg. Det var ham, der tændte lysene på juletræet. Han gik omkring det med en lang kæp for at nå helt til tops. Var vi ikke ordentlige, fik vi et drag af kæppen. Han er begravet ved indgangen til kirkegården. På hans gravsten står: »Til morgenen gryr«. Jeg regner med, han skal tænde juletræet i himlen, engang.

Men en jul gik det mig ilde i missionshuset.

Vi havde lange strømper og korte bukser. Strømperne var fastgjort til æ liwstøk med elastikbånd. Det ene bånd gik i stykker, så jeg hele tiden måtte gå og holde min strømpe oppe. Det var så flovt. Da kom en mand hen til mig. Han havde milde øjne.

»Skal jeg hjælpe dig, min dreng,« sagde han.

Og så tog hen mig med nordenom ved missionshuset og ordnede sagen. Han døde næsten samtidig med mor. Når jeg møder ham i himlen, vil jeg takke ham for hans hjælp den aften... og for at jeg fik hans yngste pige, den dejligste, der findes.

Nytårsaften fejrede vi som en lille juleaften og dansede igen om juletræet. Vi fik aldrig lov at komme ud og lave løjer, men det var spændende, om der kom nogen og lavede halløj.

Med nytårsaften var julen forbi, og vi kunne glæde os til den næste. Vi børn holdt så meget mere sammen, efter at mor var død, og den tryghed, vi følte i vort hjem, bevaredes.

Kristen Mose Enevoldsen

Jul i København

For mange år siden var der en kronikserie om hygge. Det var de særeste ting, som deltagerne hyggede sig med. Jeg misundte ham, der hyggede sig i sengen, når skæbnen havde velsignet ham med en let influenza, og jeg forstod hende, der foragtede den organiserede hygge. Hygge kan ikke organiseres. Hyggen skal komme af sig selv. Jeg selv skrev om mørket – men jeg nævnte ikke julen med et ord, for i julen stikker den organiserede hygge sit begærlige hoved op af kasseapparatet – og dog hører mørket og julen sammen.

Jeg ved godt, hvorfor jeg valgte mørket – for da jeg var barn, var netop mørket indbegrebet af hygge for mig. Ikke når jeg var alene, for jeg var mørkeræd som alle børn, men samværet i den mørke stue gav tryghed og hygge. Min mor kaldte det »mørkning«. Vi talte vist næppe sammen. Vi var der bare i den time, hvor dagen lusker over i vinterens aften. Måske ventede vi på, at vi skulle spise, for der var nogen, der gik inde i spisestuen, og jeg kunne se lysstriben under døren, og pludselig kunne lyset i loftet blive så underlig giftgrønt, og vinduessprodserne stod som sorte kors ud mod ga-

den. Så havde lygtemanden været der med sin lange stage og tændt de gamle gaslygter nede på gaden. Henne i den mørke krog kunne jeg se gløden i min fars cigar – men så pludselig sagde han »Nå«, og det var vel et varsel om, at mørkningen var forbi. Han rejste sig og tændte lampen på skrivebordet, så lyset skar i øjnene. Lysstriben under døren forsvandt. Mørkningen var slut – og med den min egen lille private hygge.

Når julen nærmede sig, var der ikke tid til at holde mørkning. I december fik mor sit »julehoved«, og så skulle man tale varsomt til hende og for alt i verden ikke sige hende imod. Selv min far udviste en vis forsigtighed. Men når vi nærmede os juleaften, fik lysstriben derinde i stuen en særlig hemmelighedsfuld tiltrækning, for derinde stod det store juletræ, som vi skulle pynte om et par dage. Det nåede helt op til loftet – og det var altid købt nede på Skt. Annæ Plads bag monumentet over den dirigerende Niels W. Gade, som nu står ude og slår takt i Østre Anlæg, og det er egentlig synd for Gade, for derude har han sikkert aldrig været. Overalt i byen var der granplantager, og selv de største træer kostede under ti kroner. Studenterne, der om sommeren havde danset rundt om hesten på Kgs. Nytorv, fik huerne på igen og tykke bælgvanter på hænderne, og når vi nærmede os juleaften, tog de nisseskæg på, for så solgte de nok flere træer.

Mon juletræet er ved at forsvinde? De store er borte,

for de er alt for dyre, og det kniber med pladsen. Bordmodellerne vinder frem, og de er ikke meget større end det lille grantræ, som haren springer hen over i min udgave af Andersens eventyr.

Jeg kender mange, som ikke har andet juletræ end det, der står ude i deres pyntelige have og virrer med de elektriske lys, og jeg kender endnu flere, som aldrig ville finde på at tage hinanden i hånden og synge »Julen har bragt velsignet bud«, og jeg ved godt hvorfor. Julen er for mange blevet noget rent kommercielt, hvor omsætningen kvæler den julestemning, der hører barndommen til. Kassestrimler aflæses – og omsætningen holder, selv om skeptikere siger, at så går det tilbage, for inflationen løber endnu hurtigere end salget. Ekspeditricerne tager nissehuer på for at få folk i stemning. Kontokortet kommer frem, og alle er trætte og utålmodige.

Julen har sin vrangside. Det er årets store, økonomiske hurdle, og langt ind i det nye år slikker vi vore sår. Alle er forjagede, og alle er trætte. Barndommens traditioner er borte. Det, som der før var hjælp til, er gået over i historien.

Måske aftager glæden ved julen med alderen. Er det bare noget, der skal overstås? »Nej, julen det er ikke noget for os. Vi tager til Rhodos eller Gran Canaria for at blive fri for hele ræset. Vi selv tog engang til Rom, og vi sad foran Pantheon og drak Cappuccino i den

blege romersol. Vi sagde ikke så meget til hinanden – sad der bare, som jeg sad i barndommens mørkning, men vi tænkte nok på det samme. Det er godt at være borte fra det alt sammen. Den næste dag skulle vi hjem. Hjem til regnvejr og vinterblæst, hjem til julekort og hjem til alle nytårsregningerne.

Det skal nok være både julen og os, der er blevet anderledes. Måske mest os, der er gået over i pensionisternes rækker. Min barndoms jul er uløseligt knyttet til et mørkt, koldt pulterkammer og en stor, grå papæske fra Salomon Davidsens fine forretning på Østergade. Alt det er borte – men jeg kan føle det ru pap i mine hænder den dag i dag og se typografien for mit indre øje. I den papæske lå alt julestadsen, og øverst julestjernen pakket ind i lyserødt silkepapir. Lidt skæv var den måske nok blevet med tiden, men den kunne rettes ud, når den blev lagt i pres i Dore's store billedbibel, og Andrée's store Weltatlas blev lagt oven på de grusomme billeder af syndfloden. Varsomt blev det hele taget frem af kassen, der i efterårets løb var kommet til at lugte af de pigeoner, som den var nabo til. Oppe i hjørnet havde min ordentlige moder skrevet, hvad kassen indeholdt. Englehår, Flagguirlander, Engle som blæste på trompet, og de hjerter som ikke var blevet flået af gridske hænder, og silkepapir til net, og så den kasse julelys fra Asp Holmblads udsalg på Østergade, som ikke blev brugt sidste jul. Jo, dem kan De sikkert

huske. Æsken havde små papirblonder i kanten og et billede af en lykkelig familie, der danser om juletræet, og det hele trykt i guld og sort på det lille, blå låg.

Havde vi bedre tid dengang? Måske ikke, men tiden var ikke så forjaget, og vi havde bedre hjælp. Juleforberedelserne med mine egne børn står kun svagt i min erindring – derimod står min mors med os knivskarpt. Jeg ved godt, at jo ældre man bliver, jo bedre husker man barndommen. Nostalgien er blevet en vigtig bestanddel af de aldrendes tilværelse – men det *var* anderledes. Børnene i huset satte sig forventningsfulde til rette om det store spisebord, når arbejdet med julestadsen skulle begynde. Det hvide filt blev lagt hen over den blanke bordflade, og vi fik silkepapir, som var købt hos Ferslew nede i Store Kongensgade. Dernede i porten sad der altid en kone og solgte blomster, som hun trak op af spanden, og hendes hænder var helt røde af det kolde vand. Men min mor talte altid med hende og bar hendes dryppende blomster hjem til stuerne i Dronningens Tværgade, og ved juletid fik hun nok en skilling ekstra. Og mens vi spiste brændte mandler og klippede net, fortalte min mor, at det første juletræ i Danmark var blevet tændt hos hendes oldefar, konferensråd Martin Lehmann i Ny Kongensgade. Vi har nok set undrende og skeptisk på hende, for hun fortalte også, at folk klatrede op på stiger for at se ind ad vinduerne til den afsindige mand.

Men mest spændende var alligevel det med julelysene. Min mor var ikke meget for de almindelige holdere. De skæmmede træet, sagde hun, og fra sit eget hjem viste hun os, hvordan vi kunne sætte tapetnåle op i de røde og hvide lys. En ejendommelig proces med hvidglødende nåle i niptangen hen over min fars spritlampe – vel nok mit første møde med fysikkens forunderlige verden. Og min mor fortalte os om julen i hendes barndomshjem, hvor hendes far havde været inspektør ved »Almindelig hospital« – og hun talte om »lemmerne«, som fik en julekurv, og som sang julens salmer med gamle, sprøde stemmer.

En stor, gammeldags københavnsk lejlighed var ligesom delt i to verdener – og ved juletid var køkkenet en del af min verden. Det var dernede – for enden af den lange gang – at festlighederne så småt kom i gang. Der var jo købt ind, og rosiner og mandler var omhyggeligt gemt på spisekammerets øverste hylde. Men jeg kunne lugte det, og ingen kunne vel forbyde mig at indånde livsaligheden. Når kagedamen kom, kendte festlighederne ingen grænser – for vi havde en særlig dame, der var specialist i brune kager og sprøde klejner. De brune kager holdt jeg mest af, for klejnerne støvede så underligt i ganen – men det var ikke damens skyld. Klejner skal støve i ganen. Og var der tid til overs, lavede hun kvædebrød drysset over med storkornet sukker. Men kvædebrødet blev omhyggeligt gemt væk, for det

holdt min morfar, borgmesteren, så meget af.

Som var det et alvorligt, kirurgisk indgreb, der skulle holde for, afførte damen sig sin kåbe, og alvorsfuldt tog hun sin hvide kittel på. Hendes arme var stærke og hvide af al den dej, hun havde æltet. Hun lagde det ud på køkkenbordets store marmorplade, og triumferende kørte hun med kagerullen hen over dejen, og melet stod som en sky om hendes krop. Hun vidste, at på det punkt var hun alle i køkkenet langt overlegen. Med nænsomme hænder lavede hun runde kager med et omvendt glas og gjorde dem takkede i kanten med et lille tandhjul. Om det var af omsorg for mig eller af angst for, at vi ikke skulle være i besiddelse af det for julen nødvendige husgeråd, skal jeg lade være usagt – nok er det, at hun altid medbragte sit eget tandhjul, så køkkenets stod til min disposition, og det blev brugt, når jeg skar mine takkede figurer i min egen helt private kagedej. I det hele taget havde damen og jeg et fortræffeligt samarbejde. Lejlighedsvis blev det betroet mig af lægge mandlerne på det, der skulle blive til brune kager. Jeg gjorde det med let hånd, for så var de nemmere at få af, men kagerne blev lagt i store blikæsker, som var blevet tømt for »Hollesens« tvebakker, og højtidsfuldt blev de sat ind i det mørke spisekammer, og navnlig blev de strengt rationeret.

Men jeg vidste, at i køkkenet kunne næste akt begynde – inden længe.

Min far kom der sjældent – men når gåsen som banepakke kom fra landet, viste han sig i køkkenet – og altid havde han den samme, lidt nedslående bemærkning: »Hør, er den ikke lidt mau'er i år?« – og så satte han pegefingeren ind i brystet på den for ligesom at understrege sin påstand. Men vi overhørte ham – og navnlig var min mor tilfreds. Gæs kunne også blive for fede.

Som var det et nyfødt, velskabt barn tog vi underet i øjesyn, og gåsen blev hængt ud på vildtkrogen, og halsen blev ligesom længere og længere dag for dag, og fødderne så underlig blege, og den gabede lidt med det hvide næb, og jeg sad i vindueskarmen og så på den, som drengen så på gåsen i »Peters Jul«, og jeg tænkte på den fattige Rasmus, som jo kun havde det så ondt derhjemme – og når min mor kom til ham i »Peters Jul«, fik hendes stemme en så sørgmodig klang. Stakkels Rasmus – så var det jo straks noget helt andet med søster Karen, der bare syr og syr. Men en dag kom gåsen ind fra krogen, og som kagedejen blev den lagt på marmorpladen – og knivene blev hvæssede, så de lynede i luften. Vores skikkelige kokkepige så pludselig helt morderisk og sammenbidt ud, når hun gik til arbejdet. Halsen blev i et snuptag skåret over, og med valne, røde hænder dykkede hun ned efter kroen, og pludselig lå der fuldt af korn på marmorpladen, og hun lod vandet løbe gennem gåsen, som var den et

nedløbsrør. Måske var den nok lidt »mau'er«, som den lå der uden ben og hoved, hvidskuret og rengjort – men måske lagde far ikke mærke til det, når den blev fyldt op med æbler og svesker og omkranset af sukkerbrunede kartofler. Men så kom det: »Jeg sagde det jo – den er jo mau'er«, og min mor sendte ham et stille, men bebrejdende blik. Hun tålte ikke, at der blev talt om maden, og navnlig ikke juleaften.

Det er altsammen så længe siden – og dog står det tydeligt i erindringen. Min far i sin lidt stumpede, hvide lægekittel på den gamle Lucasstiftelse ude i Nørre Allé, på hjørnet af Ahornsgade. Han var i jaket for ligesom at understrege det højtidelige, og de nålestribede bukser var nok et uvant syn for alle Lucassøstrene med de hvide kapper og de sorte, folderige kjoler. Min søster og jeg var altid med ham derude juleaften. Vi gik bagefter ham og trykkede patienterne i hånden. Varme og kraftesløse hænder – og vi mumlede et næppe hørligt Glædelig Jul, og vi fik klejner og brune kager, og vi hørte far sige, at nu blev de snart raske, og så kunne de komme hjem og passe deres hus igen, og familien livede helt op, når far gav sig tid til at tale med en ængstelig mand, der sad ved fodenden med det lille, tændte juletræ i hjørnet og et par forskræmte børn. Men når klokkeren ringede ovre i Johanneskirken på Skt. Hans Torv, måtte vi afsted. Altid kom vi for sent i Frue kirke. Vi kunne lige nå at sidde et øje-

blik i det øverste pulpitur, og jeg lagde mærke til, at min far altid sad og rakte hals over mod orglet. Jeg ved godt hvorfor. Der havde hans bedstefar siddet ved det samme orgel og spillet den liturgiske musik, lige indtil han blev så forfærdelig gammel. Og far fortalte os, at folk slet ikke ville gå ud af kirken, for de ville se den gamle Hartmann, der sad deroppe og spillede, selv om han var langt over 80 år. Men han fortalte os også, at nu var det jo spændende, om vi havde noget til ham – for hverken mor eller han havde noget til os. Det, vi skulle have, kunne de slet ikke få – og det var jo kedeligt. Men vi troede ikke rigtigt på ham.

Så kom de da endelig – de som plejede at komme til søndag middag. Vognen – droschen – havde været bestilt længe i forvejen. Juleaften skulle man ikke løbe nogen risiko. Vi kunne høre dem tale dæmpet med hinanden ude i entreen. »Bær det nu forsigtigt«. Hvad mon det var, der skulle bæres forsigtigt? Varsomt blev pakker båret ind og lagt under juletræet – og gennem den lukkede dør kunne vi høre dem sige, at det var koldt – men det skulle der være, for ellers tabte juletræet alle nålene, inden det blev tændt. Min morfar i jaket som far. Hans bløde kinder duftede af Fougère Royale, og hans kridhvide hår stod som en glorie om hans hoved. Altid gav han og min far hinanden det samme. Bjællands ansjoser i små tønder og Fougère Royale i træbøtter. Tak, Hartmann – Tak, Lehmann.

De sagde »De« til hinanden, og når vi havde sunget »Julen har bragt velsignet bud«, tændte de deres cigarer – og lagde det ene nålestribede ben hen over det andet. Vi var nok ikke rigtig gode til at synge.

Jeg mindes aldrig at have hørt min far synge. Med et mærkelige alvorligt udtryk gik han rundt om træet, og han klemte os ligesom fortroligt i hånden. Det var altid kun »Julen har bragt«, men vi kunne alle de tre vers. Min morfar var en slags fløjmand og forsanger. Hans embede som borgmester har nok gjort ham fortrolig med sammensang. Men vi begyndte ikke, førend de unge piger i køkkenet var færdige. Lidt generte stod de i hjørnet og så på træet, men så tog vi hinanden i hænderne, og min morfar sang for, og af lutter iver vendte han næsten vrangen ud af munden, og han buldrede i u'et, når den dejlige dag var oprunden. For ikke at svimle, skiftede vi kurs mellem hvert vers, og mens min mor holdt et vågent øje med de lys, der stod for tæt på grenene, sang min morfar uanfægtet videre om de lys, der »sad som fugle på kviste«, og buldrede han i u'erne, så hvislede han i i'erne, så vores kokkepige så helt forskrækket ud.

Det var vel kun min mor, der var helt andægtig. Hun holdt ikke at, at onklerne tændte deres cigarer med et julelys, og hun sagde, at nu skulle vi se på træet – og tanterne sagde også, at aldrig før havde det været så smukt. Og når de var færdige med at være andægti-

ge, glattede mor julepapiret ud, for det kunne godt bruges næste år, hvis det blev lagt i den grå, store papæske fra Salomon Davidsen og kom op på loftet – op til alle pigeonerne.

Godfred Hartmann

Jul i Hørning

– Der var en, der forleden fik mig til at sige, at jeg bedre kunne lide påske end jul. Er det nu helt sandt? Påske er fyldt med kristelighed; jul med hedenskab. Børn er store hedninge for Herren. Men jeg kan ikke huske meget om min barndoms jul, enten fordi den ikke markerede sig stærkt i bevidstheden til forskel fra det, man sådan har læst om genren – eller fordi min hukommelse bliver mere og mere hullet.

Jeg har nok tilbøjelighed til at glide af på de manges voldsomme begejstring. Da man – »man« er familien – forberedte sig med alle kræfter og evner på julen, og børnene var små, havde jeg det med at slå bremserne i: åh, alle disse forventninger, som aldrig opfyldes!

Så engang, da jeg var ekstra sur på grund af alle prædikerne og de øvrige arrangementer, som umuligt kunne nås, sagde mine to små knægte på 4 og 6 år: »Der har vi ham, der hader julen»... det blev der en hel prædiken ud af, husker jeg. For jeg følte mig virkelig ramt.

Den måde, man holder jul på med sine egne børn, korresponderer jo nok med ens egen barndoms jul.

Den var fattig, for det var mine forældre, som skulle leve af 8 tdr. land og en mælketur til mejeriet med storbøndernes mælk. Far og mor havde ikke tid til megen juleforberedelse med vældige indkøb, orgier af mad og gaver. Jeg husker ikke een gave, som jeg fik af dem, men jeg fik en tryg barndom, ensom, men beskyttet. Sådan følte jeg. Jeg mærkede ikke så meget, at der tit var smalhans til huse og gæld op over begge skorstene. Det var i 30'erne med arbejdsløshed og krise i landbruget. Vi fik mælkegrød om vinteren og rødgrød om sommeren, og så det evindelige stegte flæsk. Juleaften var der risengrød og flæskesteg og futøl på bordet.

Hvorfor jeg skriver om maden? På maden kan vi næsten altid måle folks økonomiske og åndelige status. Bøf med løg og frikadeller er svimlende højtider i min barndoms utroligt kedsommelige og uopfindsomme madkultur. Derfor synes jeg, variationen er den allerbedste kok. Og nu kan jeg ironisk nok længes hjerteligt efter stegt flæsk og persillesovs.

Julen var ikke madorgie i min barndom.

Jeg husker tre små episoder:

Jeg har nok været 5–6 år med en ukompliceret tro på julemanden, som far og mor havde lovet skulle komme denne jul. Hvor de nu vidste det fra, spekulerede jeg ikke over. Men han kom med sin sæk, og den var der gaver i. Især fra Mette, en banearbejders kone,

som havde kastet al sin kærligheds overflod på mig. Hende ventede jeg mig altid meget af og blev aldrig skuffet. Min begejstring slog over i en måbende stumhed og flovhed.

Jeg kunne ikke tage den overvældende glæde. Men så kom jo det, som er hændt så mange andre børn. Hvor var min storesøster henne? Hun var femten år ældre end jeg og udlært hjemmebagerske. »Du må finde hende, så hun også kan opleve det utrolige, at julemanden har netop udvalgt at komme til os,« tænkte jeg. Så løb jeg ud på gårdspladsen. Jeg råbte som en fanfare: »Søster! Kom og se julemanden.« Og søgte alle vegne. I stalden. På WC. Ude på vejen. Intet sted at finde. Jeg opgav.

Da jeg kom ind, ja, så ved læseren besked! Hændelsen var traditionel. Hun sad der, rød i hovedet, og grinede, afført al julemunderingen, som ellers havde illuderet så glimrende. Min skuffelse havde samme udtryk som min glæde: Stumhed og flovhed!

Så var der juleaftenskirkegangen, som en del præster har skældt ud på, og som folk har lavet mange vittigheder om. Er danskerne blevet kirkelige den ene aften om året? Som drengen sagde: »Far, hvor gemmer præsten sig til næste jul?«

Jeg syntes, at juleaften i kirken var det dejligste af alt. De mange mennesker, orgelbruset, de mange lys. Og fremfor alt den besættende sang. Var det herfra, jeg

fik min lidenskab for dansk salmesang? Den dag, kirken hører op med at synge, i glæde som i sorg, da er kirken død! Men det vil aldrig høre op, så længe jorden står. Den danske salmebog er vores fornemste og folkeligste bekendelsesskrift. Her er kirken både hellig og almindelig. Hellig, fordi den er Guds. (Var den lig med menneskers tilslutning og iver, da var den forlængst smuldret). Og almindelig, fordi den er alle menneskers; glæden er bestemt for alle mennesker; vi kan ikke, al religiøsitet til trods, opfinde nogen måde at komme til Gud på, så kommer HAN til os!!! Det er al kristendoms kærne.

Om jeg husker sådan noget fra min barndoms jul? Det er et stort og godt spørgsmål. Men jeg husker dog noget, som præsten sagde juleaften (jeg har nok været 12 år). Han sagde sådan noget som: Når der er så mange mennesker i kirke på denne aften, er det så, fordi præsten ikke formår af ødelægge budskabet – eller er det, fordi budskabet ikke har noget med den egentlige kristendom at gøre? Jeg vil helst tro det første. Men kan godt forstå det sidste.

Jeg havde fået smag for d'herrer Grundtvig, Ingemann, Brorson og Kingo. De var jo alle med til at synge julen ind i hjerterne. Hver med sin tone. Grundtvig der skrev: »Er kruset af ler og kagen tør, deri sig engle finde«, og som dermed gør op med alt vort hæsblæsende julehurlumhej. Barnet forstår instinktivt, hvor han

vil hen. »Du fattige spurv, flyv ned fra tag, med duen til julegilde«, indbyder Ingemann. Det kan man godt udlægge spydigt. Men det betyder jo da, at den, som har overflod, skal dele med den, der intet har. Selvfølgelig forstår barnet sådan noget. Brorson er vanskeligere: »Når hjertet sidder mest beklemt, da bliver glædens harpe stemt, at den kan bedre klinge«. Men knægten var med i indledningsmanøvren: »I denne søde juletid tør man sig ret fornøje«. Den var lang, men ikke drøj, for jeg kan stadig ikke stå for Balles flotte melodi. Kingo, som vi jo gemmer til 2. juledags martyr-historie, var den, som greb mig mindst.

Juleaftenskirkegangen forplantede sig til det lille husmandshjem *via salmer.* Jeg havde pludselig gjort den for en 13-årig knægt mageløse opdagelse: Salmerne var mere spændende end gaverne. Vi skulle, havde jeg bestemt, synge 15 julesalmer efter flæskestegen. Ja, femten. Jeg havde skrevet dem alle op – vi havde jo hverken hæfte eller salmebøger til onkler og tanter, der var med dette år. Jeg fik – og for første gang i mit liv – mange anerkendende ord fra min meget strenge og ikke særlig »børnevenlige« tante. »Jeg tror, du bliver præst,« sluttede hun. Og det blev jeg så.

Johannes Johansen.

Bondegårdsjul

Vi var elleve søskende. Tyve års forskel mellem den ældste og den yngste. Den yngste, det var mig.

Vort hjem var en gård med 100 tønder land mellemgod agerjord, en ret stor hede og noget tørvemose. Den var firlænget, stuehuset langt og hvidt, tækket med tegl. I staldene 80 køer, 10-12 heste og vel 100 svin. Min far var også handelsmand og handlede med køer og grise.

Om vinteren havde vi tre karle, ved sommertid firefem og en daglejer. Mor havde to piger, af og til kun een, afhængig af hvor mange søstre, der var hjemme.

Sådan var rammen om min barndom og vor jul.

Julen begyndte allerede ved efterårsmarkedet i november, når far kom hjem med to–tre gæs, der skulle kornfedes. Gæs ville mor ikke selv opdrætte. De svinede.

En måned før jul gik karlene i gang med at samle forråd til dyrene. Fra jul og til efter nytår måtte man ikke bestille noget som helst ud over det mest nødvendige. Det var ikke så lidt forråd, der skulle skaffes. Der skulle tærskes, så man havde halm og korn nok, der

skulle køres roer ind, og der skulle skæres dynger af hakkelse. At begynde i god tid var særlig nødvendigt, fordi vi var afhængige af vinden. Maskinerne blev drevet af en mølle.

Lidt ind i december blev der slagtet. En særlig god gris var blevet udtaget så betids, at den kunne nå at blive to-tre måneder ældre end slagterisvin.

For mig var slagtedagen noget nær en katastrofe.

Slagteren var en stor tyk mand med skæg og knive i bæltet, og når de hentede den skrigende gris, forsvandt jeg op i den øverste ende af stuehuset. Det var mere, end jeg kunne bære. Der var over det hele noget feberagtigt, men jeg var vist den eneste, som ikke kunne holde det ud. Til gengæld var jeg hurtigt fremme ved bordet, når der senere på dagen serveredes blodpølse.

Og så blev der bagt. Det duftede over hele huset. Først bagtes de forbandede pebernødder, for de kunne jo ligge.

Søndagen før jul holdt butikkerne i Vildbjerg, stationsbyen seks-syv kilometer borte, åbent for folk, der skulle på juleindkøb, og da drog vi børn af sted for at se på juleudstillinger hos manufakturhandleren og i legetøjsbutikken. Det elektriske lys strålede i byen. En herlighed uden ende. Hjemme havde vi kun petroleumslampen.

Der påhvilede os den søndag en særlig opgave. Det var os betroet at købe gaver til lærerinden og degnen. I

de tider var det skik og brug, at de fik sådan en opmærksomhed, deres løn var jo så lille. Der blev samlet ind i skolen. Vi gav halvtreds øre eller en krone, som der nu var råd til. Engang fik læreren en grim tørvespand, som vi kom slæbende med. Den har han vel ønsket sig, tænker jeg.

Ved samme lejlighed købte vi julegaver til mor og far, hvis vi da overhovedet gav dem noget, det var ikke altid.

I butikkerne var alle flinke. Vi kom jo fra en stor gård. Men vi nåede aldrig så vidt som at komme sammen med nogen fra Vildbjerg. Det gjorde naboen. Han havde været i mejeribestyrelsen og omgikkes bestyreren, også købmanden og slagteren, endda dyrlægen. Hans børn pralede af det.

Imellem dem i byen og os ude på landet var der et skel så stort, at jeg ikke noget andet sted i hele mit liv har oplevet magen. Vi børn mærkede det også på anden vis, til og med korporligt nu og da.

I Vildbjerg boede der ikke mere end 500–1000 mennesker. Alligevel var der et slumkvarter med fattigfolk og mange børn. Det blev kaldt »Tallerkenrækken«. Dér skulle vi igennem, når vi kom ude fra gården, og når vi tog hjem. Vi gjorde det ikke gerne, uden vi var i flok. I almindelighed skulle vi bondedrenge have klø af de hvalpe, som rendte rundt derinde, og pigerne råbte efter os: »Gå hjem og malk, du lugter...«

En af drengene skød på mig med en luftbøsse, da jeg sad på en vogn. Det gjorde ondt som bare pokker. Jeg tumlede rundt. Så gik jeg ind og klagede til drengens mor og var da så heldig ikke at få en på skrinet af hende. Var der noget, jeg var ræd for, var det at få nogen på ørene. Vi var ikke slagsbrødre.

Den frækhed, de dog havde, knægtene i »Tallerkenrækken«, og den dovenskab, de levede i. De bestilte jo ikke noget. De skulle ikke op og malke. Hvor var vort liv forskelligt.

Nå, men julegaver fik vi da med hjem fra vor søndagsudflugt.

Et par dage før jul hentedes juletræet i plantagen uden højtidelighed, det var karlene, som sørgede for det, også dem der satte julekorset, juletræsfoden på.

Julestadsen lå parat. Den havde vi arbejdet med over en længere periode. Det foregik omkring bordet under hængelampen i folkestuen, hvor mor og pigerne og vi klippede og klistrede. Sådan noget roderi ville mor ikke have i den pæne stue.

Mine store søskende pyntede juletræet i meget god tid, men jeg måtte ikke se det. Træet stod ude i den fine stuegang, hvor der var dobbeltdøre ud til gårdspladsen. Der stod også kisten, når en var død.

Selvfølgelig var jeg utilfreds med, at jeg ikke måtte se træet, og gjorde forsøg på at se noget gennem nøglehullet, men uden større held. Jeg var i det hele taget noget

utålmodig. Engang havde mine søskende købt en gave til mig og gemt den i et af værelserne. Det ville jeg ikke finde mig i og hamrede på døren og skreg. Så blev jeg smidt ud.

Juleaftensdag blev træet sat ind i stuen, men fremdeles utilgængeligt for mig.

Endnu denne dag var der travlhed i staldene. Der blev gjort fint. Forlængst var alle redskaber bragt i hus. Der skulle være ryddeligt ude som inde.

Dyrene fik nu et ekstra foder, køerne noget kraftfoder, hestene en gang ren havre. Den aften skulle de, ligesom vi, have særlige lækkerier.

I køkkenet sled kvinderne med julemåltidet, og jeg skulle vaskes og gjorde et farligt spektakel, fordi det føltes så nedværdigende.

Omsider kunne vi gå til bords, en snes ialt. Næsten alle søskende kom hjem. Foruden gåsesteg fik vi ris á l'amande, men uden mandel. Ved bordet blev der sunget. Mor og far sang for.

Efter måltidet skulle både piger og karle ud og malke og atter vaskes og i det pæne tøj.

Endelig kom det store øjeblik, da døren ind til juletræet blev slået op.

Sikken en eksplosion af skønhed. Så ubeskrivelig. Vi gik rundt om træet og sang, og jeg blev rasende, hvis der blev sunget for meget, for der var det med gaverne. I perioder var det småt med dem. Far kunne ikke lide

gaver til børn, og fik vi nogen, var det sokker, lommetørklæder, kludesko... lidt afhængig af, hvordan tiderne var.

Et år var der slet ingen gaver til os børn, men til pigerne og karlene som altid. Det var svært for en lille dreng at forstå, og jeg græd, da jeg var kommet i seng, men vore folk skulle ikke savne gaver. De var uhyre værdsatte og en del af familien, især pigerne. Var en af dem hos os i over fem år, holdt vi hendes bryllup.

Kun een gang fik jeg i julegave et stykke mekanisk legetøj. Far mente, at det legetøj, børn selv lavede, var det mest værdifulde. Det var jo også det billigste, så det passede godt sammen.

Gavesituationen ændredes, da de store søskende begyndte at komme hjem til jul fra den store verden. Det var meget spændende. De forsømte ikke at prale med deres oplevelser.

Men når jeg nu tænker på gaver, mindes jeg en, som altid hensatte mig i harme på grund af den forsinkelse, den gav i gaveuddelingen i almindelighed.

Hvert år fik vi fra isenkræmmeren en platte, indpakket i træuld, og det tog en masse tid at pakke den ud, alt for megen tid.

Julehæfter fik vi børn aldrig, men vore forældre købte hvert år »Ved Julelampens Skær« hos degnen. Han forhandlede både det hæfte og flere andre for Chr. Erichsens Forlag. En salgsteknisk genistreg.

Når vi havde været om juletræet og fået vore gaver, læste far højt af julehæftet, men det kunne han for min skyld godt have sparet sig. Så sad vi og snakkede eller legede, til vi hen mod midnat gik i seng.

Julemorgen kunne jeg sove længe – indtil jeg blev ti år. Det var skæringspunktet. Derefter skulle jeg hjælpe til med at malke – også julemorgen.

Om formiddagen drog vi til kirke, far, mor og de mindste i jumpen, de store på cykel, hvis de ville med.

Middagen stod igen på gås, men suppleret med flæskesteg.

Ved eftermiddagskaffen kom alle bagesagerne for alvor frem, også de der pebernødder. Dem spillede vi om. Vinderen måtte spise gevinsten. Gerne for mig, bare det ikke var mig.

Og så fortsatte ellers julen som en utrolig drivertilværelse, en stribe af søndage. Hver dag med eftermiddagskaffe i den pæne stue, i pænt tøj. Det var det, der, foruden den gode mad, holdt festligheden vedlige.

Tit fik vi gæster. Det var almindeligt, at gamle piger og karle besøgte os. Kom vi hjem ude fra og så, der stod en cykel ved muren, var det et sikkert tegn på, at en af dem, der havde tjent hos os, nu sad inde i stuen i sit pæne tøj.

Anden eller tredje juledag om eftermiddagen var der juletræ hos degnen henne i skolestuen. Vi fik godteposer med nisser på. Det var så julens kulmination.

Nytårsaften stod menuen igen på gåsesteg, men det vigtigste var nytårskunsterne med vort hjemmelavede skyts.

Vi tog hagl ud af jagtpatroner og satte papir ind i stedet, og vi kom karbid i dåser og satte en lunte til. Det var sjældent, at slet ingen blev såret. En nytårsaften skød jeg med en patron uden hagl vor nabodatter i låret. Hun fik brandsår og måtte på sygehuset. Den aften var jeg ikke nogen stor karl.

Det kunne gå meget livligt til nytårsaften. Redskaber og vogne flyttedes. Een mand blev særlig drillet, fordi han lod sig drille. En nytårsaften havde han kaldt en nabo til hjælp, men karlene råbte til naboen: »Nå, er du her, så skal vi hjem til dine piger.«

Det skete også, at nogen satte en hane ind i et spisekammer og strøede strandskaller på en lagkage, så kokken havde noget af hakke i.

Mor var bekymret for, hvad der kunne hænde os nytårsaften og prøvede at holde os hjemme.

Nytårsdag gik vi rundt og så på sagerne og hentede det kram, som var blevet flyttet.

Med nytår var julen ovre. Gården gik igen ind i sin rolige vinterrytme, som i forhold til den travle sommer syntes som een lang hvile. Men julen bevaredes i erindringen som noget dejligt, især præget af den store søskendeflok, og sådan huskes den stadig.

Aage Damgaard

Boghandlerjul - Teaterjul!

Jeg er født i Frederiksborggade 5, IV. Derfra løb jeg i al min fritid den korte strækning til Købmagergade 40, hvor min far drev sin bog- og papirhandel med dukketeatre som specialitet.

Her mødtes jeg ofte med en anden dreng i matrostøj, Holger Gabriel, der havde sit hjem i Pilestræde. Uden anelse om, at Gabriel senere skulle blive den store skuespiller, lærer og sceneinstruktør, fandt vi hinanden i fællesinteressen for teaterdekorationer og de dengang stærkt florerende postkort med skuespillere fra de »rigtige« teatre.

I 1908 blev jeg lærling i min fars forretning, og så begyndte livets alvor. I december måned havde vi åbent til kl. 23. Den øvrige del af året sluttede vi kl. 20.

Efter lukketid begyndte arbejdet med at »tilrigge« dukketeatrene og få de ude i byen forarbejdede dekorationer og figurer, der ellers solgtes arkvis, samlet og lagt i æsker med tekstbog, så de lykkelige gavemodtagere straks kunne begynde at spille.

De sidste 14 dage før jul arbejdede vi til kl. 3–4 om morgenen. Min kære mor smurte natmadder, der blev

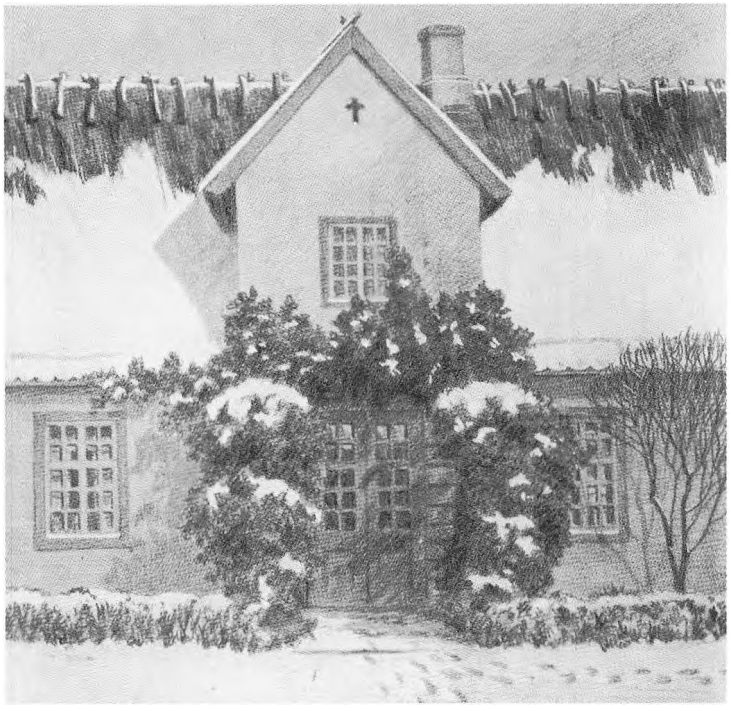

Nøddebo Præstegård, nej, Greve præstegård. Det var især den, Henrik Scharling havde i tankerne, da han skrev sin fortælling »Ved Nytårstid i Nøddebo Præstegård«, som Elith Reumert siden dramatiserede. Scharling valgte navnet »Nøddebo Præstegård«, netop fordi der dengang ingen præstegård fandtes i Nøddebo. Det er Peter Holm, der har tegnet Greve præstegård.

hentet i en kurv. Lækkerierne suppleret af øller kunne bøde på de hårde arbejdsvilkår. For dagen igennem havde vi travlt med at ekspedere venlige julekunder.

Juleaften havde vi åbent til kl. 16, så det var en meget træt far, der som den sidste kom hjem til almindelig hverdagsmad.

Den »ægte« Nøddebo kirke, skønt beliggende mellem Esrom Sø og Grib Skov, fjernt fra det Greve, syd for København, som Scharling havde i tankerne, da han skrev sin fortælling.

»Hvis du ikke er en doven krop, står du julemorgen tidligt op«, bliver vi mindet om i »Peters Jul«. De mest morgenduelige af familien mødte op til højmesse i Trinitatis kirke. Så familiejulen begyndte for os 1. juledag kl. 17. Som gæster indfandt sig tante Marie (som hendes broder, min far, kaldte Hendes Nåde) med sine to døtre, og den mere robuste tante Trine, min mors søster, og hendes mand, onkel Poulsen, som vi besøgte 2. juledag.

Menuen stod traditionelt på ris à l'amande, gåsesteg og æblekage. Bagefter dansede vi om juletræet, sang til klaverakkompagnement vore dejlige julesalmer og morsomme julesange. Derefter almindelig udveksling af gaver, en for børnene betydningsfuld stund.

Da jeg fra 1918 (til min fars skuffelse) fulgte min store drøm om at komme til teatret, fulgte travlheden med.

Jeg blev elev på Odense Teater hos Svend Aggerholm og var derefter engageret til Poul Gregaards og Eyvind Kornbechs turneer, indtil jeg i 1921 fandt på at starte mit eget turné-foretagende. Vi sluttede den løbende forestilling i begyndelsen af december for derefter straks at begynde prøver på næste forestilling, så den kunne få premiere kort efter nytår.

Fra 1927 til 1935 var jeg direktør for Odense Teater. Sæsonens største premiere fandt normalt sted 2. juledag, men jeg mente formasteligt, at det var forkert at slå to oplagte fulde huse sammen til ét, og holdt derfor til nogles forargelse premiere mellem 28. og 30 december, men det gjorde ikke travlheden op til jul mindre.

I Odense var det en god tradition at indvarsle årets største højtid med en julekomedie fra ca. 1. til 22. december. Alle danske teatres største succes, den prægtige »Nøddebo Præstegård«, kunne dengang med held genoptages hvert femte år. Jeg forsøgte da i de mellemliggende år at vise gode julekomedier som Tandrup-

Lochers »Julestormen«, Melsings »Jul på Ravnsholt« og måtte endda ty til Hostrups »Under Snefog« og Bauditz' »Sne«, der ikke foregik i juledagene, og som derfor blev udnævnt til »vinterkomedier«. De gik pænt, men ikke godt nok, for de var ikke rigtig noget for børnene.

Jeg spurgte da den fynske forfatterinde Sophie Breum, der havde haft held med sin fortælling »Jul i Købmandsgården«, om hun havde lyst til at dramatisere sin historie. Det ville hun gerne, hvis jeg ville være med. Det førte til et behageligt samarbejde, der for mig blev et kært ungdomsminde.

Komedien kom op på Odense Teater 1932 og i 1936 på Folketeatret, der året i forvejen var blevet mit nye arbejdsfelt. Men to julekomedier på samme teater blev for meget af det gode. Lykkeligvis kunne Købmandsgården fra 1943 (nu med Oda Hulds henrivende nisseballet i tilgift) overføres til Det ny Teater, sådan at Vesterbrogade i mange år kunne introducere julen med Købmandsgården og Nørregade med Præstegården, hvorved sæsonens vanskeligste måned blev forvandlet til den bedste.

Julen har det meste af mit liv stået i forberedelsens tegn. Mon den ikke gør det for de fleste voksne? Jeg kan i hvert fald i min alderdom savne den forventningsfulde, frydefulde tid, hvor gadelivet er fest-forberedt, og alle er i godt humør.

Den gamle købmandsgård ved juletid, tegnet af Ove Christian Pedersen, som skabte de dekorationer, der i mange år anvendtes ved opførelserne på Det ny Teater.

De to tapper, året bevæger sig mellem: Skt. Hans i juni og julen i december, er begge lyse og festlige, men julen er dog for de allerfleste børn og voksne årets varmeste og dejligste tid.

Thorvald Larsen

Kaleidoskopiske juleerindringer

> What we have we prize not to be worth
> Whiles we enjoy it, but being lack'd and lost,
> Why then we rack the value; then we find
> The virtue that possession would not show us
> Whiles it was ours.
>
> *(Shakespeare: Much Ado about Nothing)*

Når julen nærmede sig, faldt der ro over sindene. Der var ingen travlhed som nu, det havde vi ikke tid til. Ingen lysreklamer, ingen elektriske guirlander tværs over gaderne, hverken i Aarup, vor nærmeste stationsby, eller i Odense, Fyns hovedstad, hvor Knud den hellige blev slået ihjel af rasende bønder fra Vendsyssel.

Vi besøgte altid Odense på et eller andet tidspunkt en halv snes dage før jul. Om juleudstillinger husker jeg intet, men om den hellige konge fortalte min mor regelmæssigt hvert år, inden vi drog afsted. Hvor hun havde sin viden fra, ved jeg ikke, men kongens skæbne fyldte meget mere i min bevidsthed, hver gang jeg var i Odense i hine fjerne tider, end noget andet der var at se i den store stad: Vendelboerne ville selv bestemme sæd og skik i Vendsyssel. De rejste sig som én mand mod kongen, fordi han ville skrive dem i mandtal og kræve skat af dem.

Det var en af min barndoms uomtvistelige sandheder. Der lå nemlig en stor sten i Gribsvad bag et hasselhegn tæt ved »den store landevej« en kilometers vej fra mit barndomshjem i Etterup. En bred og velformet sten med »et sæde« på den opadvendte side. Det så ud, som var det beregnet til en lige så velformet menneskelig bagdel. Stenen var på en måde en slags én-mands sofa uden ryglæn. Mærkeligt at den engang i istiden på vej fra Norges fjelde havde fået en så forbløffende form. Men det havde den heller ikke. Det var noget, skolelæreren havde bildt os ind. Folket vidste noget andet, og det samme vidste min mor.

Da den hellige Knud mærkede vendelboernes vrede og forstod, hvad der var i gære, flygtede han i stor hast ad mærkelige veje, i håb om at redde sit liv. Det lykkedes ikke. De rasende jyder indhentede ham i Odense, hvor han havde søgt tilflugt i St. Albani kirke. Kampen blev hård mellem bønderne og kongens mænd. Selv efter at kongen var blevet dræbt ved et spydkast gennem et vindue, fortsatte kampen så længe, at man til sidst måtte vade i blod til anklerne i kirkens indre. I den følgende tid skete der »jertegn« ved kongens lig. Erik Ejegod fik ham erklæret for helgen, og da St. Albani's træbygning blev afløst af en stenbygning, blev et skrin med resterne af kongens ben anbragt under kirkens alter. Den fik navnet St. Knuds kirke, og er ikke helt identisk med den nuværende.

Vi faldt i staver, når vi stod ved stenen i Gribsvad. Sædet på overfladen stammede ikke fra isens transport af stenen fra et fjæld i Norge til en mark på Fyn, men fra den forfulgte konge. Træt og forpustet og svedig over hele sin krop havde han søgt hvile ved at sætte sig på stenen en stakket stund. Da han rejste sig for at ile videre, var der blevet et mærke i stenen, hvor han havde siddet, et bevis på kongens hellighed, der var så stor, at ikke engang hans krop havde været syndig.

Palle Lauring og andre kloge folk fortæller historien om kongen og vendelboerne på en ganske anden måde, og stenen i Gribsvad kender de slet ikke. Men for det første var Palle Lauring, da jeg var otte år, ikke mere end minus tre år. Sin otteårige barndom har han altså gennemlevet i en langt fordærveligere tid, der troede mere på kanoner end på hellighed og mirakler. For det andet – hvis jeg dengang havde kendt de kloge folks forklaringer, ville de sikkert ikke have interesseret mig ret meget. Det ikke sandsynlige forekom os dengang langt mere sandsynligt, end de kloges forklaringer ville have gjort, hvis vi havde kendt dem. »Os« er min broder og mig. Han hed Niels Christian, men blev i vor barndom altid kaldt Krestjan, eller »Kresjan«. Var tre år yngre end jeg. Han døde 1975.

Tror du, det er farligt at sætte sig på stenen, mon den brænder, spurgte Krestjan en sommerdag, vi stod og så på miraklet. Jeg var sikker på, det ikke var spor

farligt, men alligevel ikke helt sikker, da jeg satte mig. Den brændte faktisk, den havde ligget i stærk sol hele dagen, men da der ikke gik ild i bukserne, prøvede vi begge to efter tur og følte os som forfulgte konger. I hvert fald jeg – jeg havde jo samme navn som kongen, og med min sædvanlige trang til storsnudethed har jeg uden tvivl degraderet Krestjan til at være vagtmester for min livgarde.

Historien om kongemordet i St. Albani hører julen til i min bevidsthed. Vi kom ikke til Odense ret tit i min barndom, et par gange om året måske, så rejsen i sig selv var en begivenhed.

Der var fem kilometer fra Etterup til Aarup, og en lille timestid med toget fra Aarup til Odense. Det holdt ved alle stationer og havde god tid. Biler fandtes ikke. Ikke endnu. Den første bil kørte gennem Etterup i 1908. Vist nok. Deromkring i hvert fald. Jeg har altid haft vanskeligt ved at huske tal, navnlig femtaller og syvtaller.

Jeg må have været en halv snes år dengang. Jeg husker, at der blev snakket meget om det. Om jeg selv så bilen, husker jeg ikke, men når der er stor snak om en begivenhed, især en opsigtsvækkende, kommer man let til at forveksle det, man har hørt, med det, man har set – og taler som ud af egen erfaring.

Vi tog altså med toget, kom til Odense, gik rundt i gaderne, jeg husker ikke hvorfor. Måske blot for at op-

leve byen, måske far og mor havde ærinder. Prægede julen ikke byen i særlig grad, så var St. Knuds kirke der, og et besøg var obligatorisk. Mor havde i toget repeteret for os historien om Danmarks eneste konge, der blev helgen, skønt han var tyran. Det sidste sagde hun ikke. Hun havde stor respekt for hellige personer, så vidt jeg kunne forstå, til trods for at hun i sit stille sind vist nok alligevel holdt med bønderne, selv om hun jo nok har ment, at deres fremgangsmåde var lidt for ugudelig. Far gryntede lidt engang imellem. Vi fornam, at han i virkeligheden anså den hellige konge for en slags »Estrup« efter den tids forhold. Han havde været på højskole i Ollerup, mens Estrup regerede ved hjælp af provisoriske finanslove.

Den eneste juleudstilling, jeg husker, bestod af tre nisser, og det var i Aarup, i boghandlerens vindue, to i det ene hjørne og en i det andet. Jeg holdt mor i hånden. Det var skumring. Der var lys i vinduet. De røde nisser forheksede mig, eller befriede mig. Pludselig blev alting anderledes, uden at være anderledes. Der var ingen grænser mere, ingen afstande. Verden stod åben. Alt var eventyr, fortovet jeg stod på, nisserne jeg så på, lyde fra gaden, stemmer fra folk, der gik forbi. Mor blev utålmodig og trak mig videre. Op ad gaden eller ned ad gaden, det husker jeg ikke, men gaden blev ved at være et eventyr og en ganske almindelig gade, som man kunne gå på – ud til verdens ende, eller

om til far på gæstgivergården, hvor han var i færd med at spænde hestene for vognen, så vi kunne komme hjem igen. Også køreturen var en »på vej« mod verdens ende og en »på vej« hjem mod varme stuer. Hvordan begge dele var muligt, det grundede jeg ikke over. Måske lå de varme stuer netop ved verdens ende. Eller ved dens begyndelse.

Vi havde hverken centralvarme eller elektrisk lys i min barndom. Vi fyrede med tørv og brændestykker i kakkelovnen, og fik lys fra en petroleunslampe, der hang ned fra loftet. Kakkelovnen var rummelig. Den havde plads til en kedel med vand, som blev bragt i kog, når der skulle laves kaffe eller the. Eller den stod og »snurrede« hele aftenen og snakkede med på sin måde, som en undertone under alt, hvad der ellers blev sagt. Undertiden blev den taget ud, og så stegte vi æbler direkte på ringene over fyret. Intet kan måle sig med smagen af et stegt æble, mens det endnu er varmt. På mine gamle dage drikker jeg gerne et glas Ballantine's med eller uden vand – i mangel af stegte æbler.

Når julen nærmede sig, faldt der ro over sindene, som sagt. En vis uro havde været på færde en måneds tid tidligere eller så. Fedegrisen skulle slagtes. Der var fire–fem gårde i min barndoms Etterup plus to Munkegårde lidt længere vest på. Slagteren boede i Grønnemose. Allerede midt i november fik han travlt med at slagte julegrise, hver gris på sit sted. Grisen blev

bundet på benene og anbragt på en omvendt balje. Far og forkarlen hjalp med at holde den. Slagteren havde et fast greb om grisens hoved ved et reb om livet, surret godt fast om grisens tryne. Han stak en kniv i struben på det skrigende dyr, så blodet stod som en fos ud af det dybe snit ned i en spand. Undertiden var det min opgave at røre rundt i blodet, så det ikke koagulerede – ikke »løb sammen«, »skilte ad«. Det skulle behandles med omhu og bruges til blodpølse. Jeg beundrede den usvigelige sikkerhed, hvormed slagteren stak kniven i pulsåren det rigtige sted, og forkortede grisens lidelser.

Det var en vældig begivenhed, når grisen derefter skulle »skæres op«, indvoldene tages ud, dyret parteres, tarme renses til medisterpølse og blodpølse. Det var et praktisk kursus i anatomi, som forberedte til, hvad man senere anammede i realskole og gymnasium. Jeg husker ikke, hvor længe det varede. Det meste af en dag vistnok, før alt var fuldbragt, og man kunne få »sort pølse« om aftenen med sirup til.

Så blev der holdt »pølsegilder« byen rundt, efterhånden som slagtningen skred frem. Hovedretten var medisterpølse og ribbensteg, i hvert fald hos os, men vist nok også andre steder. Det var pølsegildernes tid. Med hjemmebrygget øl. Hvert sted havde sin egen måde at brygge øl på. Naboens øl smagte anderledes end vort. Postbudet påstod, at hvis man bandt ham for øjnene,

førte ham et tilfældigt sted hen og gav ham et glas øl, kunne han straks sige, hvor han var. Øllet var ikke berusende, men lifligt hvert sted på sin måde. Ved juletid blev der brygget gammeltøl. Det kunne man godt blive lystig af, hvis man fik for meget. Jeg mindes ikke, at lystigheden gik over gevind ved julegilderne. Den var altid munter, altid godmodig.

Når slagtetiden var overstået, og julegilderne afviklet, var travlheden forbi. De sidste par uger før jul tog vi den med ro. Jeg har undertiden undret mig over talemåden »her ser ud som dagen før juleaften«, brugt i romaner og andre steder om en tilstand af hulter til bulter, hvor travlheden er gået over gevind og blevet til forvirring. Hos os var travlheden de sidste dage før jul forlængst overstået. Aftenerne var rolige og ensformige, men ikke kedelige. Mor strikkede, og far læste Fyns Tidende og fortalte, hvad han læste. Eller han læste »historier«, når Fyns Tidende ikke slog til – Robin Hood, Robinson Cruso, eventyr af H. C. Andersen.

Undertiden snakkede vi også lidt om det, der var blevet læst. Det var nu mest min bror, Krestjan og mig, når vi var kommet i seng. Mon ikke Klods-Hans kom i himlen? Det syntes vi, han havde fortjent. Ham kunne vi meget bedre lide end de ældre brødre. De var så sure og så indbildske. Klods-Hans var bare i godt humør. Så måtte han også være et godt menneske og fortjene at komme i himlen. Vi spekulerede over,

hvordan der måtte være i himlen, hvis det kun var de sure og rigtige, der fik adgang. Det måtte være temmelig kedsommeligt. Vi sagde ikke noget til far og mor om vore problemer. Jeg ved ikke hvorfor. Vi havde vist nok en fornemmelse af, at sådan noget var det ikke rigtigt at tænke, ligesom vi også skulle lade være med at bande.

Jeg har senere hen som voksen kunnet gribe mig i at hengive mig til lignende drømmerier – om tilværelsen i himlen, om der også er træer og fugle og dyr på marken, og spændende mennesker som Klods-Hans, Lille Claus, Jeppe på Bjerget, Mr. Pickwick, Don Quijote, Sam Weller, Sancho Panza og Ivan, der i sidste øjeblik alligevel glemte at sende indgangsbilletten tilbage og blev overrumplet af »slutfinalens« ubegribelige harmoni. Ikke mindst ville det blive spændende at træffe kvinderne – Sonja, Ditte Menneskebarn, Babusjka og alle de andre af samme karat. Og Beatrice? – Hun måtte jo da også være der. Det sagde Dante i hvert fald. Han havde oven i købet set hende. Men turde et almindeligt menneske nogensinde nærme sig hende? Var hun i virkeligheden ikke alt for himmelsk til at befinde sig vel i himlen? Ville hun ikke formane os til at glemme, at vi nogensinde har været mennesker?

Drømmerier! – Naturligvis, hvad ellers? Oven i købet ugudelige drømmerier ifølge den herskende teologi på alle sider af de jerntæpper, vi teologer er så tilbøje-

lige til at stille op imellem hinanden. Barnagtige drømmerier! Måske nok ja. De begyndte i hvert fald i barndommens år, når vi havde hørt eventyr, og Krestjan og jeg lå og »filosoferede« over, hvad vi havde hørt.

Lillejuleaften sad vi omkring bordet og klippede julestads – far og mor og røgteren og forkarlen og »husassistenten« (et dengang aldeles ukendt ord, vi kaldte hende pigen), Krestjan og jeg. Vi klippede hjerter af hvidt og rødt glanspapir, der blev flettet ind i hinanden. De skulle fyldes med pebernødder og et stykke konfekt i hvert hjerte. Vi satte julelys i holdere, men ikke på juletræet. Juletræet stod oppe i storstuen, der ikke var særlig stor, men dog større end de andre. Det blev pyntet næste dag af far og mor og var en hemmelighed. Vi fik ikke lov at se det før juleaften, når døren blev lukket op til det lysende træ. Det skete først efter, at vi havde spist. Vi bad ikke bordbøn til daglig. Det gjorde vi heller ikke juleaften, men når vi havde sat os til bords, læste far juleevangeliet, før vi begyndte at spise: – »Men det begav sig i de dage, at en befaling udgik fra kejser Augustus, at al verden skulle skrives i mandtal. Denne første indskrivning skete, der Quirinius var landsherre i Syrien. Og alle gik for at lade sig indskrive, hver til sin stad. Men Joseph gik også op fra Galilæa, fra den stad Nazareth, til Judæa til Davids stad, som kaldes Bethlehem, fordi han var af Davids

hus og slægt«. Og således videre, indtil – »Og hyrderne vendte tilbage, prisede og lovede Gud for alt det, som de havde hørt, efter hvad der var sagt til dem. Amen«.

Far havde en ejendommelig fremmed – vistnok ufrivillig – tone på, mens han læste. Det var ikke præstens messetone, heller ikke hans egen daglige stemme, eller en mellemtone mellem den og noget andet, men en tone der gjorde stærkt indtryk på os, i hvert fald på mig. Det hele blev så højtideligt og samtidig så virkeligt. Far sad jo der for enden af bordet, hvor han plejede at sidde, men hans stemme virkede som ellers aldrig, kun denne ene gang om året. Det forekom mig, at den gjorde hyrderne levende, og stalden og krybben, og hvad der ellers blev fortalt. Man kunne tydeligt se det hele for sig, Marie og barnet og englene i »en himmelsk hærskares mangfoldighed«.

Efter evangeliet gik vi løs på det, der stod på bordet. Far skar for. Det gjorde han altid, når der var steg på bordet. Han havde et sikkert håndelag til den slags ting. Det havde han også, når der skulle laves et skaft til en økse eller en hammer. Et sådant skaft var på én gang en behagelighed for øjet at se på og en selvfølgelighed i hånden. Det passede som hånd i handske og gjorde det til en svir at kløve brænde, indtil armen blev træt.

Stegen juleaften var som regel andesteg af hjemmeavlet and. Vi havde altid ænder og høns på gården,

men ingen gæs. Måltidet bestod af to retter – steg og fynsk æblekage eller risengrød uden mandler i og uden mandelgave. Desserten hang på juletræet, de førnævnte hjerter med pebernødder og konfekt. Og æbler, der hang i usynlige tråde fra juletræets forskellige grene.

Det var ikke tilladt at storme ind til juletræet i »storstuen« umiddelbart efter risengrøden. Mens der blev taget af bordet og vasket op, forsvandt far et stykke tid, og når alt var parat, meddelte mor, at nu kunne vi komme. Der stod så juletræet i al sin glans. Et lys i mørket. Mærkeligt så lyst der var i den mørke stue. Med hinanden i hånden gik vi rundt omkring træet og sang de kendte julesalmer. Vi begyndte med Ingemanns »Julen har bragt velsignet bud«. Det gik senere op for mig, at den som julesalme var en lidt tam vise. Sådan var det ikke dengang. Når vi alle stemte i, så godt vi kunne, var vi ikke i tvivl om, at ordene var rigtige. En velsignelse blev os til del, mens vi sang. Og mens vi sang videre på de næste, »Det kimer nu til julefest« o.s.v. Jeg husker ikke, hvor mange vi sang. Vel indtil far og mor erklærede, at nu kunne det være nok for i aften. Eller måske var det »pigen«, der sagde, at nu kunne hun ikke mere. Vi havde i flere år en pige, der sang godt og gerne ville synge. Hun blev altid opfordret til at synge for, og i reglen var hun utrættelig. Engang da far og mor havde sluttet af, fik hun os til at synge med på »Kimer, I klokker, ja kimer før gry.«

Efter sangen blev der delt ud af træets frugter. Der var ikke tale om at »plyndre« det som i nymodens viser. Mor forestod uddelingen. Et hjerte med pebernødder og et par æbler til hver, lige meget til alle, store og små. Så samledes vi igen i dagligstuen.

Resten af aftenen gik med at spille kort om pebernødder. Så længe vi gad. Femkort, sidste stik en pebernød. Ak ja, nøjsomme tider! Men begivenhedsrige. Det forekom os, at himlen befandt sig på jorden hele den aften. Det sidste var, at far eller mor læste en historie, inden vi skulle i seng. »De tre Helligaftener« af Blicher, eller »De Vissenbjerg Røvere« af Thyregod. Blicher var bedst, men Thyregod mest spændende, fordi Vissenbjerg jo lå næsten lige uden for døren.

Jeg skylder at fortælle, at pebernødder dengang var rigtige pebernødder. De blev lavet af en mørk sirupsdej med peber og andre kraftige krydderier i. De smagte af noget, ikke bare af sukker og tørt franskbrød, som pebernødder i vore dage. Arten er ikke mere, hvad den før var. Pebernødderne har mistet deres oprindelige energiske smag. Som så meget andet i disse forfaldstider. Mange er de ting, der i tidens løb er blevet forfalsket, dels af slappe vaner, dels af konserveringskunster, og som følge deraf har mistet deres smag. Ikke engang et æg, der smager af noget, kan man få i en butik. Man skal ud til producenten selv, hvis man vil tiltuske sig en ægte vare.

Juleaften var det jul for alle, også for dyrene. Mens der blev vasket op efter andesteg og risengrød, gik røgteren og far – og i regelen også vi andre – ud i stalden for at »fodre af«. Hestene fik ren ublandet havre i stedet for hakkelse med lidt havre i som til daglig. Mor sagde, det var gammel skik. Den stammede fra dengang, hestene kunne tale. De havde forlangt at få del i julens overflod, og de fik kravet opfyldt. Hos os fik de foruden havren også en humpel rugbrød at gnave på. Køerne fik så rigeligt med hø, at de havde nok til juledags morgen. De kunne æde hø hele julenat, hvis de orkede det. Til fuglene blev der allerede lillejuleaften sat et neg på stage, og på toften blev der strøet korn til agerhøns og fasaner. Så var de lyst i fred og måtte ikke dræbes. Hvad der var givet som gave måtte ikke anvendes om lokkemad. Markredskaber, især ploven, blev bragt i hus før jul. Det var farligt at glemme en plov på marken. Det gav Jerusalems Skomager ret til at sætte sig til hvile på den, hvis han kom her forbi under sin flugt gennem verden.

Jerusalems Skomager hed Ahasverus. Han havde den forbandelse over sig, at han ikke havde noget blivende sted på jorden. Han havde forbandet frelseren, da han med det tunge kors gik forbi hans hus på vej til Golgatha. Frelseren standsede af træthed og ville hvile lidt ved at støtte sig til skomagerens hus, men skomageren havde forbandet ham som oprører mod øvrighe-

den og befalet ham at gå videre. Til straf blev der lagt den forbandelse på ham, at han skulle vandre hvileløst af sted fra land til land uden at kunne dø, indtil Kristus kommer igen. Men i julehelgen blev der tilstået ham visse rettigheder. Det er hans ret at hvile sig på en plov, der ikke er bragt i hus før juleaften, men det kostede dyrt at lade ham gøre det. Efter en sådan plov vokser der kun ukrudt det følgende år. Eller der vendes op og ned på forholdene i huset, så konen kommer til at råde.

Hos os kom ploven altid i hus i tide, ikke fordi vi troede på den gamle historie. Ikke på nogen måde. Men alligevel – for en sikkerheds skyld. Eller rettere sagt – det var noget smøleri ikke at holde orden på sine sager. Altså skulle ploven ind. Og harven og hvad der ellers var at holde styr på. A propos kommandoen i huset – den mærkede vi ikke meget til. Det lå i luften, hvad der var ret og rigtigt, men hvem der bestemte, lagde vi aldrig mærke til. Måske var det hverken far eller mor, men noget uforklarligt der bare var der og ville, at sådan eller sådan skulle det gå til.

Jeg har aldrig i min barndom oplevet det, man i vore dage kalder mands-chauvinisme, heller ikke den lidt mere afdæmpede men lige så autoritære patriarkalisme. Viljen i huset var ikke repræsenteret af et ophøjet væsen, som vi andre fra time til time dagen igennem måtte indstille vort kompas efter. Viljen var i en vis

forstand anonym, men også personlig. Vi mærkede den, når far sagde noget, og når mor gjorde det, men hvis vilje der betød mest, faldt det os ikke ind at gruble over. Undertiden forekom det os at være mor – der var ting, hun havde bedre forstand på end far – undertiden forekom det os at være far. Men som en vilje, der måtte respekteres, forekom den os kun, fordi den ikke oplevedes som den ene eller den andens personlige lune. Ingen af dem spillede sig selv ud som et »jeg alene ved«, hverken over for os eller over for hinanden. Den vilje, der dominerede, havde ikke sin autoritet fra et tilfældigt menneske, men fra en myndighed som også de »regerende« var undergivet.

I en nyere vise står der, at julen varer ved til påske. Det var ikke tilfældet i min barndom. Den varede ved til sjette januar. Juletræet blev tændt sidste gang helligtrekongers aften. Helligtrekongers dag var helligdag, og der var gudstjeneste i kirken til ære for de vise mænd fra Østerland. Og dermed var julen slut.

Jeg må en enkelt gang have været med i kirke den dag. Jeg husker dunkelt, at præsten (han hed Barfod og var søn af historikeren Frederik Barfod) ikke prædikede, men fortalte legenden om de vise fra Østen, der kom til Jerusalem og sagde: »Hvor er den jødernes konge, som er født, thi vi har set hans stjerne i Østen og ere komne for at tilbede ham«. Prædikanten fortalte så legenden meget udførligt – hvor han så havde den

fra! Den stod ikke hos Matthæus i den form. Vi fik i kirken at vide, at der var tre vismænd, og at de tillige var konger. Derom siger Matthæus ingenting. Han meddeler hverken hvor mange, de var, eller omtaler dem som konger. Heller ikke nævner Matthæus navnene på de vise, men af prædikanten fik vi at vide, at de hed Melchior, Caspar og Balthasar.

Melchior var en olding med hvidt hår og langt skæg. Han ofrede guld til barnet for at hylde den nyfødte konge. Caspar, der på dansk kom til at hedde Jaspar eller Jesper, var et rødmosset ungt menneske, som ofrede barnet røgelse til tegn på dets guddommelighed. Den tredie var sort og hed Balthasar. Han kom fra syd og ofrede myrrha til tegn på, at barnet, når tiden var inde, skulle salves til at dø. Ofre livet for sine undersåtter.

Det er ikke sandsynligt, at jeg husker disse enkeltheder fra præstens prædiken, men min mor kendte legenden og holdt af at fortælle den, når vi »holdt mørkning« om aftenen, inden lyset blev tændt. Og vi andre holdt af at høre den. Selv om en legende ikke er sand i statistisk forstand, udelukker det ikke, at den er sand for fantasien, når fantasi ikke forstås som fantasteri, men som evnen til at åbne sig for det, som ingen tabel eller tommestok kan give oplysning om. En legende er ikke et produkt af travle tiders hastværk. Den kræver tid og har sin egen langsomme vækst i sindene. Først i

det ellevte århundrede omtales de vise kongers udseende, deres navne, og hvad gaverne betyder. Hver ny generation har fortalt legenden på sin egen måde og lagt sin egen erfaring deri, sit eget udtryk for hvad der gennem legenden bliver givet os at være taknemmelige over.

Jo ældre man bliver, des mere levende bliver den taknemmelighed, hvormed man ser tilbage på barndommen, des mere visdom finder man i det, man dengang hørte og fik givet. »Vi påskønner ej til fulde, hvad vi har, mens vi besidder det, men går det tabt, giver vi det en uvurderlig betydning«. – »Why then we rack the value«!

Knud Hansen

Bedstemor var julens lyse engel

Fra jeg var fire, til jeg små tyve år senere for alvor rejste fra fødebyen Kolding til det store København, tilbragte jeg hver eneste jul hos mine bedsteforældre sammen med hele familien – ialt 24. Det foregik i den rummelige Villa »Hejmar«, hvilket navn var sammensat af forbogstaverne i alle de hjemmeværende børns navne – Harald, Else, Jens, Maria, Andreas, Regnar. Det ikke særlig kønne hus midt på Søndre Landevej, hovedvejen til Sønderjylland, var hele familiens trygge udgangspunkt, hvor alt faktisk både begyndte og endte.

Min lidt tillukkede bedstefar, smedesøn fra Vestjylland, var i øvrigt jernhandler, en velstående mand, også regnet efter vor tids inflatoriske målestok; hans børn savnede heller ikke noget og var på ingen måde afhængig af ham. De var alle pæne samfundsborgere uden oprørske tendenser af nogen art. Hvad skulle de vel også have gjort oprør imod? Ingen af dem deltog i politik, så lidt som de var musisk eller religiøst anlagte.

Det var først på et langt senere tidspunkt af mit liv, at jeg kunne se, hvor egoistisk miljøet egentlig var.

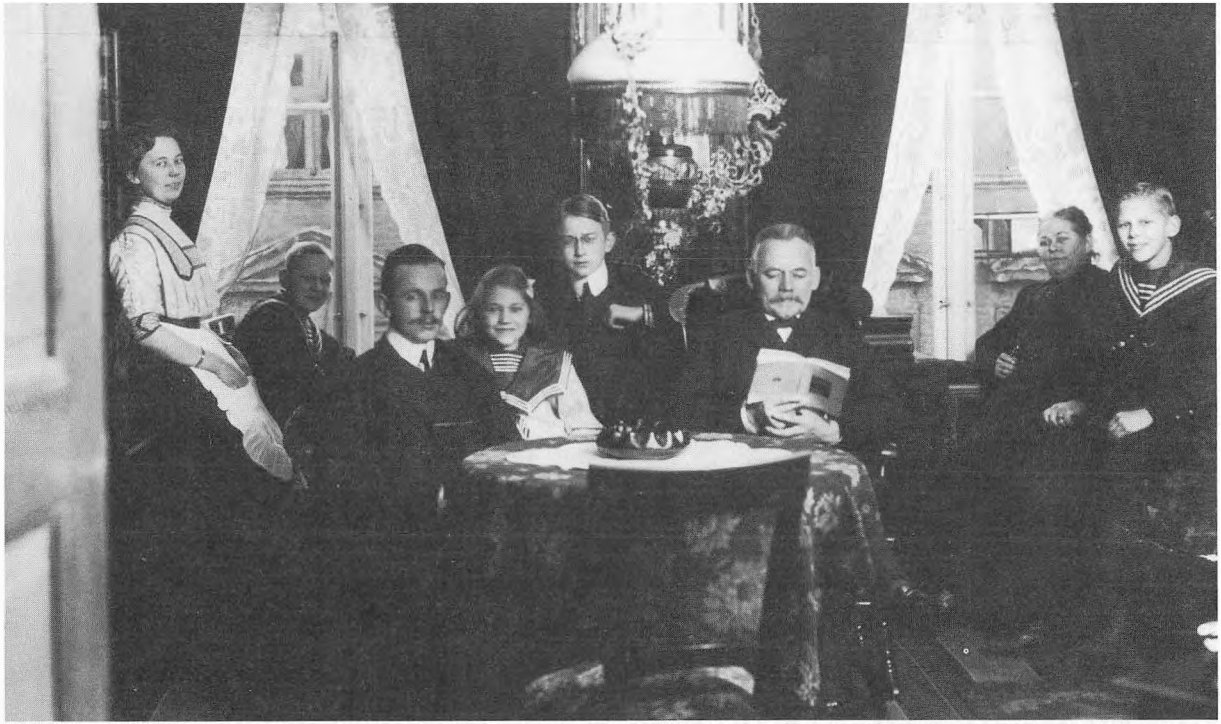

Familien J. P. Jensen i Kolding en søndag eftermiddag o. 1908, umiddelbart før indflytningen i Villa »Hejmar«. Bedstefar sidder og læser med bedstemor som opsyn ved vinduet. Den unge pige til venstre er min mor.

Dengang – i tyvernes og tredivernes velbjergede provins – fandt jeg det helt i sin orden. For os børn var Karl Marx højst en by i Rusland, hvad det jo også er for mange i vore dages virkelighed. Arbejdsløshed og sociale brydninger var kun noget, man læste om i en af byens fire aviser og eventuelt kunne høre lidt om af de højttalende ledige, der fredeligt, men ulykkelige fylkedes om byens eneste kaffevogn nede på havnen.

Midt i al denne solide, helbredsmæssigt sunde og vel i grunden den udefra set ret så kedelige, artige, konventionelle og i hvert fald højst udramatiske borgerlighed var min elskede bedstemor den festlige chef for sine egne. Ikke mindst om julen, men hun var det hele året, år ud og år ind. Hun strålede som en livgivende sol i al sin naturgivne magt og vælde, og da jeg var det første barnebarn i familien, traf strålerne i særlig grad mig. Desuden var jeg jo en dreng. Bedstemor var aldrig meget for piger, hverken store eller små. Og det benyttede jeg mig naturligvis af, oven i købet uden at skamme mig.

Jeg var egentlig aldrig spændt på julen. Den forløb jo ens fra år til år, men jeg glædede mig altid til den med en glæde *så* stor, at jeg kom til at ødelægge flere juleaftener for bl. a. min ofte lettere koleriske far, når jeg, overvældet af glæden, pludselig fik høj feber og hastigt måtte bringes hjem midt i dansen om juletræet. Min roligere mor sagde da altid tørt: »I morgen er han

såmænd frisk og rask!« Og det var jeg også.

Julen varede hele julemåneden. Ellers kunne det omfattende og veltilrettelagte og -smurte program slet ikke nås. Det var opbygget i bedstemors yngre dage, da hun som en slank og smuk skrædderdatter (og med en mor, der sagdes at have været uartig *første* gang med en af de sorthårede spanske soldater, der også havde sat brand i Koldinghus) havde giftet sig med bedstefar, der var ved at bygge sin købmandsforretning op, der i min tid blev til en jernhandel engros. I rask følge fik bedstemor seks børn og havde desuden 27 butikssvende på kost. Hun klarede det med bravour – og tilstrækkelig hjælp, som hun forstod at lede, så alt klappede. Disse evner til patriarkalsk at lede og fordele arbejdet, bevarede hun til sin død. Hun gik aldrig selv med i sliddet. Hun blev derfor med årene ret så kraftig. Og jeg kan se hende siddende foran det lille skrivebord, hvor også telefonen stod, eller flittigt hæklende i en grøn plydsklædt armstol ved et lille rundt bord, hvorfra hun fra morgenstunden uddelte sine ordrer til kokke- og stuepigen. På det lille bord stod en silkeforet kurv med hendes nøgler og aflange portemonnæ.

Om eftermiddagen stillede jeg så for at klare de løbende forretninger i julemåneden: få fat i slagteren til at slagte julegrisen, gå ud med gaver til bedstemors gamle venner, pengekuverter til velgørende institutioner og til dem, der var havnet på fattiggården m. m.

Der var også penge i det for mig, da budtjenesten indbragte mig 25 øre pr. adresse. Samtidig havde jeg travlt med at lave julegaver – tegninger og løvsavsarbejder efter Familiejournalens anvisninger.

Der var ikke meget at fortælle bedstemor om juleudstillingerne i byens forretninger, når jeg vendte hjem fra mine budture. En enkelt forkølet nissemand eller et par halvgamle englebasser var alt, slet ingen granguirlander eller noget lyshav til illuminering. Det var med en ikke ringe stolthed, at jeg hvert år kunne fortælle bedstemor, at det allerflotteste juletræ stod pyntet hos min isenkræmmeronkel. Som sædvanlig kørte også et elektrisk tog rundt i et smukt landskab i det største udstillingsvindue, omgivet af de sidste nye spil, som jeg i hvert eneste ledige øjeblik i julemåneden var inde at afprøve.

Omsider oprandt så dagen *før* dagen, som man siger i vore dage. Da skulle juletræet tændes hos *mine* forældre – og så fulgte endelig den ulig mere fængslende juleaftensdag.

Vi skulle indfinde os i Villa »Hejmar« kl. 18, så de unge piger også kunne nå at blive færdige med deres og få noget ud af højtiden. Vi var i reglen de første, der kom, rigt belæsset med vore pakker, der ikke var i julepapir og med små gavemærker. Dels brugte man det ikke, og dels ville det have forekommet som en overflødig udgift.

Bedstemor modtog alle gæsterne som en dronning. Hun var altid nyfriseret med et beskedent krøl i det sparsomme grå hår, suppleret med en kunstig fletning, som jeg engang lånte, da jeg skulle optræde som Christian IV i en opførelse af »Elverhøj«. En af hendes julekjoler husker jeg særlig godt. Den var af lilla silke og med fichu op i halsen til at holde sammen på dobbelthagerne. På brystet sad en smuk camé og på de kraftige fingre et par kønne ringe.

Vi sagde alle goddag med et smaskkys på hendes fyldige læber. Derefter blev det bedstefars tur. Han tørrede sig om munden for hver gang og tog derpå et lille tag i det hvide velplejede fipskæg.

Til hvert familiemedlem var der atter kys fra alle. Man sagde også tak for mad med et kys, tak for gaverne krævede ligeledes et kys, og til slut var der takken for selve aftenen. Det blev vel ialt til ca. 100 kys pro persona.

Når alle var kommet, måske med undtagelse af en af de hjemmeboende onkler, der altid kom for sent og i øvrigt fortsatte med det hele livet, åbnedes døren til spisestuen med det festligt dækkede bord med bedstefar for bordenden og bedstemor ved hans højre side. Før der blev budt velkommen, tog hun ham altid kærligt i hånden. De var evigt forelskede i hinanden. Så spændtes de store hvide damaskservietter om de større og mindre buge.

Vi fik altid gåsesteg og risengrød med mandel. Bedstefar skar for, og når han nåede til brystet, hævede bedstemor røsten og spurgte børnebørnene ved den modsatte bordende, hvem der ville have deraf. Enkelte af de voksne mumlede noget om utidig hensyntagen, men et blik fra bedstemor fik dem omgående til at tie. »Ellers fik de jo aldrig noget af det gode,« sagde hun.

Der blev hurtigt varmt i spisestuen. Dels på grund af de mange mennesker og dels på grund af maden og rødvinen, som børnene fik med vand i, udmålt efter alder af søde Anna, som bedstemors stuepiger fortrinsvis hed. Kokkepigen i det store kælderkøkken med kæmpekomfuret (gad vide, hvor det er blevet af?) var ofte en søster, og de havde deres værelse med eget toilet og håndvask øverst oppe. Jeg var tit gæst dér og lærte mangt og meget, som senere er kommet mig til gode.

Efter julemåltidet marcherede vi ud på den centralopvarmede veranda (mine bedsteforældre var nogle af de første i byen, der anskaffede kakkelovne), hvor juletræet stod tændt. Vi sang et par salmer, men så overtog grammofonen med den store tragt heldigvis al sangen. Det lød unægtelig bedre. Vi sang alle falsk i den familie.

Gaveuddelingen var ét virvar. Alle hastede frem med deres pakker, først og fremmest til bedstemor, der lagde nøje mærke til, hvad hun fik og af hvem. Det var mig altid en gåde, hvor godt hun så ud, da hun kun

havde ét øje. Det andet var blevet skudt ud med en pil af en dreng i hendes barndom. Til alle var der en blød pakke, i reglen hjemmelavede tøfler af restgarn. Dem havde bedstemor hæklet i årets løb, og de var meget fine. Så blev det bedstefars tur med en kuvert med en eller flere guldmønter i. For mit vedkommende blev pengene desværre sat i banken uden tanke på, hvad de senere er blevet værd. De øvrige gaver var altid opfyldelsen af et ønske.

Mætte og tilfredse fordeltes familien nu i stuerne, indtil bedstemor med en vis stolthed forkyndte, at Kay nu ville spille en afsluttende julesalme på klaveret. Det var altid »Dejlig er den himmel blå«. Efter et par år gik den tradition fløjten, da min spillelærerinde, et lyshåret vidunder af en dyrlægefrue, som jeg var stærkt forelsket i, flyttede fra byen. Hendes afløser opgav mig hurtigt som tonedøv og totalt desinteresseret.

Den stærkt begærede kaffe kunne så serveres med samt cigarer til herrerne (damerne røg ikke) og cognac og likører i fingerbøl-glas. Ingen fik nogensinde for meget. Dertil syntes de, at glassenes indhold var for velsmagende. Men bedstemor kunne godt finde på at mindes sin slægtning havnefogden, som havde måttet ofre et ben på sprittens alter, og den altid tørstige bror Frederik, der havde en lille legetøjsbutik i Århus. Til kaffen indfandt sig i reglen genboerne for at ønske glædelig jul. Det var en gammel døv kornkøbmand (til-

med med verdens største ører), hans lille mus af en kone og en halvgammel søn, som jeg elskede højt for hans malende beskrivelser af den tyske højsøflåde. Netop i mine bedsteforældres totalt umilitaristiske hjem!

Når jeg hilste på den gamle, spurgte han altid om det samme. Engang blev det mig for meget, da han som sædvanlig ville have at vide, hvad jeg gik og lavede for tiden, og jeg svarede: »Jeg er ved at slå min bedstemor ihjel med en langsomt virkende gift!« – »Det er godt, min dreng, bliv ved med det!« Og sådan blev det ved, til min far irettesættende nappede mig i armen, mens bedstemor lo overgivent.

Ellers gik tiden med kortspil og højlydt snak. Kortspil var bedstemors lidenskab, og hun spillede som en engel, forsåvidt som hun altid kunne vinde. Kun langfredag hvilede kortene.

Snakken gik fortrinsvis om penge. Da jeg engang indvendte, at fine folk ikke snakkede *så* meget om dem, sagde hun: »Nej, men de tænker så meget desto mere på dem!« Rigtig spændende blev det, når vi børn blev gennet ud til juletræet på verandaen for at lege med vore julegaver. Som den ældste skulle jeg lytte ved nøglehullet på fætres og kusiners vegne. Man fik så sandelig smæk for skillingerne. Som dengang det f. eks. blev hævdet, at en af byens kendte konsuler havde taget en sorthåret tante på barmen.

Ved 12-tiden var juleaftensfesten forbi, og man vandrede mætte og tilfredse hjemad med aftenens gavehøst. Nogle af samtalerne var ført så højlydt, at der altid stod en del lyttende mennesker udenfor, ivrige efter af opsnappe de sidste nyheder. På vejen mødte vi altid nogle af disse nysgerrige.

1. juledag ville bedstemor have os allesammen til frokost. Gaverne skulle jo diskuteres. En del måtte ifølge sagens natur være gengangere. De unge piger fik således altid sæbe til mange års forbrug.

I dagene mellem jul og nytår gæstede man hinanden. Bedstemor mødte op i en ny kjole hver gang. En af de smukkeste var af grå silke. Engang roste jeg den i høje toner, hvortil hun erklærede, at så skulle jeg blot have oplevet hende, da der ikke var så meget af hende. Det forsøgte vi i fællesskab at gøre lidt ved gennem ugentlige spadsereture til landevejens øverste top. Der boede desværre en bager, hvor vi så hentede vor belønning i form af et par flødeskumskager til eftermiddagskaffen.

Julen betød også gæstebud hos venner og bekendte. Dem glædede bedstemor sig altid til at få refereret, sådan som hun i det hele taget satte pris på at vide, hvad vi foretog os, når hun ikke var med. Vi var således hver jul hos en tandlæge, hvis far havde grundlagt museet på Koldinghus. Denne ældre hvidskæggede herre skulle da under en inspektion af Nationalmuseets almægtige leder, professor Sophus Müller have

måttet finde sig i, at gæsten om oldsagerne sagde: »Det er da noget værre møg!«, men svaret: »Ja, men det er Kolding-møg!« Episoden morede bedstemor meget. Da jeg ville vide hvorfor, svarede hun: »Man skal altid holde mest af sit eget.« Nøjagtig som hun altid selv havde gjort i opbygningen af den trygge tilværelse for sig og sine.

En af julens mest festlige dage foregik dog ikke i familiens skød og under bedstemors opsyn. Det var chokoladedagen, hvor den søde indehaver af byens fornemste chokoladeforretning, den ugifte frk. Graae, havde inviteret børnene af nogle af sine gode kunder til et chokoladeorgie af rang, hvor der blev spillet billedlotteri om alle de marcipangrise, hun ikke havde fået solgt som mandelgaver.

Bedstemor nød, som den store slikmund hun var, at høre om, hvor meget man havde fået presset ned. Det hele skulle nemlig spises på stedet. Så kunne de uundgåelige mavekneb afvikles derhjemme.

Bedstemor var ikke nogen stor kirkegænger men kontrollerede, at hendes børnebørn kom i Guds hus hver søndag under konfirmationsforberedelsen, og hun var imod, at vi gik til dansebal i denne periode. Selve arrangementet af konfirmationen deltog hun effektivt i ved at sørge for, at konfirmanden blev standsmæssigt kørt til kirke i landaueren med Didrik på bukken. Det var helt à la Lille Lord Fauntleroy, og egentlig er det

fast utroligt, at man ikke blev totalt spoleret af al denne forkælelse eller mobbet af kammeraterne. Det var mit held, at jeg var temmelig stærk og ikke godvilligt lod mig tæve.

Nytårsaften markerede julens officielle afslutning på Villa »Hejmar«. Lysene i juletræet ude på verandaen blev slukket, bedstemor foreslog, at vi dvælede lidt i minderne om de afdøde i vores kreds »i by og på land« og som afslutning sang »Vær velkommen Herrens år« af Grundtvig, som hun satte mest pris på af de religiøse koryfæer, bortset fra at han efter hendes mening havde stået fadder til brugsforeningsbevægelsen!

Dermed var vi ude over det religiøse og kunne trøstigt feste videre med hinanden på årets sidste dag – med tanke på alt det, der kunne ske i det nye år.

Gik bedstemor end ikke så meget op i det religiøse, var hun til gengæld stærkt optaget af al den hedenske overtro, hun selv havde bragt med fra sin slægt, der stammede fra Norge. Der var meget, man skulle tage hensyn til, og flere af reglerne praktiserer jeg stadig. Man måtte f. eks. ikke pudse sko i julen, lade en dug ligge på spisebordet natten over, ikke klippe negle på søn- og helligdage, skulle spytte over venstre skulder, hvis en sort kat løb over ens vej, smide salt over venstre skulder, hvis man spildte noget salt fra saltkarret osv. Endvidere fremsatte hun ved enhver lejlighed sit ønske om at få pulsåren skåret over, inden hun skulle

lægges i graven. Skindøden og den eventuelle opvågning i en lukket kiste var kilde til en evig frygt. Heldigvis fik hun en svigersøn, der var læge, og som lovede at opfylde hendes ønske. Hvad også skete. Hun havde nemlig haft en slægtning, der havde banket sig ud af kisten og derefter levet videre.

Bedstemor omtalte kun en enkelt gang overfor mig, at hun faktisk var skyld i, at jeg havde overlevet spædbarnsalderen. Efter et par ugers ophold på denne jord var jeg begyndt at tage frygtindgydende af i forhold til fødselsvægten, der var opgivet af jordemoderen til 11 pund. Underboen hos mine forældre, en solid slagterkone med mange børn, mente, at jeg ikke havde ret langt igen. Men så havde bedstemor taget affære og dekreteret amerikansk olie og nærende komælk i stedet for min mors alt for magre brystmælk. Billedet vendte omgående, og siden har jeg altid kunnet lide den ellers af alle så afskyede olie.

Bedstemor levede nogle år som enke, men var som ene fortsat med at gennemføre julens traditioner, omend under mindre former. Og jeg er glad for at have fået lejlighed til at riste denne lille minderune til hendes udelte ære. For mig vil hun altid være julens hovedperson.

Da hun blev bisat fra det gamle hjem en forårsdag i 1935, dvælede præsten, gift med en af hendes niecer, ved hendes lyse og gavmilde sind og hendes store evner

som samlende midtpunkt for både de nærmeste og de lidt fjernere i familien. Men det mest gribende ved ceremonien var nok en lille livsglad lærkes triller i et træ udenfor vinduerne imens. Ejendommeligt nok var jeg den eneste, der så og hørte lærken. Men det var jo også *min* bedstemor!

Kay Nielsen

Julen hjemme og ude

Minder omkring årets store højtid

Når man flytter, hænder det, at noget af ens eget flytter med, mens andet bliver tilbage. Når man emigrerer, sker det, at meget bliver tilbage, men at der alligevel er lidt, man kan tage med sig. Det, der tynger mindst i bagagen, når man har besluttet sig til at sige farvel til det gamle, har vendt et vigtigt blad i livets bog og vil begynde på en frisk under nye, fremmede og forhåbentlig inspirerende forhold, er minderne.

Og dem har man som bekendt lov at ha'.

Jo længere man når op i årene, og jo længere man kommer fra de vanlige omgivelser, des stærkere synes minderne at stå. Barndommens og ungdommens tid står i et forklarelsens skær. De fleste af os har heldigvis en vis evne til at glemme det triste, til at dreje nøglen om for alt det, der ikke var så godt, samtidig med at de lyse, gode, varme minder vinder i styrke.

Og fra barndommens år er det nok navnlig minderne fra julen og de andre store højtider, der står lyslevende. Julen – denne vidunderlige, årlige begivenhed, som man så frem til i mange uger, som man glædede sig til, og som holdt en vågen i de lange sene aftenti-

mer. Som barn er det naturligt nok at glansen i forbindelse med julen, alt det ydre, der mest gør sig gældende, gjorde det dybeste indtryk. Julen er en fest fra først til sidst. Forberedelserne, hemmelighedskræmmeriet, gaverne, der gemmes bort, så de kære unger ikke kan nå dem eller finde dem. Man tæller dagene, timerne, til den store aften. Og så oprinder den endelig, og er den samme store oplevelse hvert år.

Hvor jeg husker min barndoms jul i Randers. Vi klippede julekurve og julehjerter et par uger, før julen oprandt. Vi fik lov at være lidt længere oppe, så vi kunne deltage i juleforberedelserne.

Som små fik vi ikke lov at se juletræet, før det blev tændt selve juleaften. Det stod gemt bag et skærmbrædt, og det var strengt forbudt at kigge om bag skærmbrædtet. Senere fik vi lov til at være med til at pynte træet, og det var en fest. Vi sad omkring spisebordet og gennemgik al julepynten. Små guldkurve, der senere skulle fyldes med nødder eller andet mundgodt af forskellig slags, de lange guirlander med små dannebrogsflag, kræmmerhusene og hjerterne i glanspapir i forskellige farver.

Nogle af disse ting var blevet tradition, andre var af nyere dato. Men spændende var de allesammen. Og »Peters jul« kunne man indvendig nynne: »Jeg glæder mig i denne tid, nu falder julesneen hvid«.

Det var naturligvis ikke hvert år, man kunne være

sikker på, at julesneen ville falde blid og hvid og gøre trinene lydløse og kaste en egen stemning over alting. Men når jeg nu tænker tilbage på min barndoms jul, synes jeg alligevel, det var, som om vi altid havde hvid jul. Jeg husker så tydeligt min kære barndomsby dækket af tæt, ren, hvid sne. Sne, som ikke straks smeltede på gaderne. Sne, som lå tykt og skinnende på hustagene.

Når vi tidligt juleaftensdag gik til Sct. Mortens kirke for at være med til den traditionelle julegudstjeneste, var vi som regel i det rigtigt julehumør, allerede inden vi gik hjemmefra. Og når vi så kom ind i den fyldte kirke, hvor lysene blafrede overalt, og hvor organisten intonerede julens salmer og melodier, steg stemningen yderligere et par grader.

»Julen har bragt velsignet bud« – ja, så sandelig, og gamle og unge glædedes. Undertiden kunne det knibe med at sidde stille under præstens prædiken. For os små rollinger forekom den uendelig lang. Men når vi så sang »Glade jul, dejlige jul«, ja, så var det hele igen, som det skulle være. Så følte vi igen denne specielle julevarme risle igennem vore små kroppe.

Jul, jul, jul – lys, fest og farver. Hygge og varme sammen med mor og far, søster og brødre.

Man siger, at julen er børnenes fest. Jeg synes nu snarere, at det er familiens fest. Det er den tid af året, hvor man stærkest føler sig knyttet til sine nærmeste.

Og julen er mindernes fest. Hvert år synes netop juledagene at bringe minderne lyslevende tilbage. Minder fra gode år, som efterhånden ligger langt tilbage, men som stadig i erindringen står med en vis styrke.

Ved juletid går tankerne uvilkårligt til de år, der var med til at skabe ens tilværelse, år, hvor man lærte noget, hvor man udviklede sig, hvor man voksede. Man mindes alle dem, der spillede en rolle i ens liv, ikke blot den kære familie, også de dejlige venner. Folk, som kom til at betyde noget for en på den ene eller anden måde. Folk, som blev brikker i det store spil, der kaldes livet.

Min barndoms verden var befolket med mange dejlige venner. Ikke blot mine jævnaldrende, som jeg voksede op sammen med, og som jeg havde meget tilfælles med, men også mine forældres venner. Familier, som kom til at stå mig nær gennem trofast venskab, strålende gæstfrihed, forståelse og hjælpsomhed. Der var ikke tale om generationskløft dengang. Har man gode venner, er man rig. Jeg har heldigvis altid haft gode venner, både i min barndom, min ungdom og senere i livet, både hjemme i Danmark og i udlandet, så jeg må nok siges at være meget rig.

Sammen med familien, de nærmeste, er det disse venner, der har gjort mit liv til en stor, festlig oplevelse.

Naturligvis forsøger man at holde forbindelsen ved-

lige med disse gode venner året rundt, trods afstand, trods travlhed, trods alt det, der kan komme hindrende i vejen. Men ved juletid er det, man for alvor kommer i kontakt med vennerne. Man skriver til dem, man hører fra dem, og man tager sig tid til at fortælle om året, der svandt, og til at læse deres indgående beretninger om deres oplevelser gennem det år, der gik.

Julen er således også i udpræget grad kontakternes tid.

Og når julen står for døren, mindes man også alle de kære, som ikke er mere. En vidunderlig bedstemor, som i barndommens år syntes selveste trygheden i ens verden, et par dejlige forældre, som altid forstod en og stod trofast ved ens side, en god bror, en kær tante og de mange, mange gode venner, som er faldet fra gennem tiderne, men som også har været med til at lægge ens livs mosaik.

Man mindes med dyb taknemmelighed alle de gode, lyse timer, man har haft med disse slægtninge eller venner, som ikke er mere.

Men julen kan også være de triste minders tid.

Jeg husker ganske særligt en juleaften for mange år siden. Jeg var kun en stor dreng.

Julen i vort hjem var altid en vidunderlig begivenhed, en uforglemmelig højtid, men denne juleaften, efter at vi var kommet hjem fra den hyggelige juleguds-tjeneste, og efter at mor havde serveret den traditionel-

le, dejlige julemiddag med risengrød – og ejendommeligt nok en mandel til hver af os unger – og julegås, husker jeg, at min far, som altid læste juleevangeliet for os, inden vi spiste julemiddagen, og som var alle tiders gode far, satte sig hen i en lænestol og ligesom faldt i tanker. Han så bekymret ud, og jeg kunne ikke forstå, hvad der var i vejen. Jeg kravlede op på hans knæ og lagde armene omkring hans hals. Jeg må have følt, at han trængte til forståelse, til medfølelse, selv om jeg ikke vidste, hvad der var i vejen.

Jeg spurgte ikke direkte, hvad det var, der bekymrede far. Jeg bare sad der på hans knæ og så op på ham, undrende. Og far fortalte mig da, at hans tanker var gået flere år tilbage til den jul, da han pludselig var blevet kaldt tilbage til Randers fra sin stilling som journalist i Nykøbing Falster. Hans far – min bedstefar, som jeg ikke har kendt, og som jeg derfor aldrig har følt stærk tilknytning til – var pludselig død juleaftensdag, og far var blevet nødt til at rejse hjem til Randers over hals og hoved for snarest muligt at overtage ledelsen af Randers Dagblad, som min bedstefar havde grundlagt. Min onkel var uddannet som bogtrykker, og sammen skulle de to overtage ledelsen af familievirksomheden.

Jeg lyttede, og trods mine unge år forstod jeg, hvad der rørte sig i far. Jeg forstod hans vemod.

Men så forsøgte far at ryste de dystre minder af sig.

Han satte sig ved flyglet og spillede »Julen har bragt velsignet bud«.

Og det havde den – trods de triste minder. Far var vendt tilbage fra fortiden, og vi oplevede endnu en dejlig juleaften sammen. Der må være mange mennesker, der har oplevet noget af det samme. Jeg har altid tænkt, at det må være meget vanskeligt at komme igennem julen, hvis man har mistet en, der stod en nær, netop i helligdagene. Det er altid svært at miste en, man holder af, men det må være dobbelt svært, hvis det sker lige op til en højtid som julen.

Ja, julen er mindernes tid. Men den er også nutid. Og den har stadig denne betagende, næsten magiske magt over sindene.

Da jeg første gang skulle fejre jul i Californien, var jeg lidt bange for, at stemningen ville svigte, at det ikke kunne blive som julen derhjemme i gamle dage. Jeg tænkte: hvordan kan man komme i julestemning i strålende sol og varme?

Men i det øjeblik, jeg trådte ind i vor hyggelige, lille danske kirke, følge jeg den samme varme, den samme glæde, den samme harmoni, jeg havde kendt derhjemme i Sct. Mortens kirke i Randers. Julenissen var flyttet med!

Danskernes kirke i Los Angeles ligger ret langt ude, borte fra byens centrum, i et kvarter, der bliver mere og mere præget af andre etniske grupper. Men kirken

er bygget som en dansk landsbykirke. I det californiske solskin ligger den og skinner med sine hvide mure og sit røde tag, og den er så dansk, så dansk, at man ikke kan undgå at blive medrevet af dens særlige, hyggelige stemning.

Og juleaften, når de to grantræer står smukt pyntede oppe ved alteret, når stearinlysene blafrer i stagerne, og når organisten stemmer i med de kære danske julesalmer, synes den lille kirke dobbelt dansk. Selvom solen skinner gennem de blyindfattede ruder, og man kan høre fuglene kvidre i træerne udenfor, er det dansk jul indenfor.

Man lytter til juleevangeliet, man synger med på de dejlige julesalmer, og man føler en velsignet fred i sjæl og sind. Bedre kan det ikke være.

Jeg har efterhånden oplevet mange juleaftener i Californien, og jeg må sige, at de alle har været skønne, på sin vis lige så skønne, lige så berigende som barndommens juleaftener derhjemme i Randers.

Hvad englene sang i verden ud kan nå en, enten man sidder i Sct. Mortens kirke i Randers eller i Emmanuel Danish Evangelical Lutheran Church på Third Avenue i Los Angeles.

Måske er hemmeligheden, at man har julen i sig. At man bærer den med sig i sit inderste, hvor man end færdes. Den er i hvert fald en vidunderlig tid, hvor i verden man så end opholder sig, hvis man har bevaret

det rene, glade barnesind, og hvis man ser på julen som mere end hyggetid med risengrød og julegaver.

Julen er også håbets fest, hvor man ønsker slægt og venner alt muligt godt. Tiden, hvor man håber på fred på jorden, præcis som vi synger om det. Tiden, hvor man håber på fordragelighed, på mindre ondskab, færre forbrydelser, mindre vold og brutalitet. Det er jo nok ønsker, man kan nære året rundt, men ved juletid står de stærkere, mere fremtrædende end ellers.

Julen er årets store højtid. Den er også årets lyse tid. Den er håbets og troens tid.

Og netop derfor kan julen være så vidunderlig, om man er barn eller voksen, om man er hjemme eller ude. Det gælder blot om at bevare det lyse julesind, at holde barnet ved live – trods årene. Kan man det, tynger årene ikke. Kan man det, bliver julen hvert år den store, vidunderlige oplevelse.

Og så kan man med hjertets overbevisning synge: »Glade jul, dejlige jul«.

Sven Rye

tolv kendte danskeres barndomshjem

STIG VENDELKÆRS FORLAG

ISBN 87 416